Bajai Honpolgár

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2024. június • XXXV. évfolyam 6. (403.) szám

Ára: 400 Ft

Fotó: Kelemen Áron

- 80 éve történt – a 2. világháború egyik legnagyobb katasztrófája, a Bagratyion hadművelet
- Állandó napsütés, csapatépítés, gyógyítás – életútinterjú dr. Ragadics Erzsébettel
- Egy kiállítás képeiről szavakban és fotókon – Kelemen Áron sajtófotói
- Titokzatos nőalakok a bajai színpadokon – Abigél és Johanna, ahogyan mi láttuk

Tartalom

- Levél a kórházból 1987-ben (*Marosvásárhelyiné Gergely Anna* írása) ...3
- Nagyobb katasztrófa, mint Sztálingrád – a Bagratyion hadművelet (*Kenyeres Zsolt tanulmánya*) ...4
- Most az elmúlt időkről emlékezem (*Eichardt Sándor memoárja, 4. rész*) ...7
- Bajai művész alkotása Kiskunhalas főterén (*BH beszámoló*) ...10
- Túloldal, Ultraviola (*Kárpáti Jonatán novellái*) ...11
- Újabb bajai Kunszt József-díjasok (*BH beszámoló*) ...12
- „Egész életemet végigkísérte a napsütés" (*Sándor Boglárka interjúja dr. Ragadics Erzsébettel*) ...13
- Kontextus nélkül – Kelemen Áron fotográfiáiról (*N. Kovács Zita kiállítás-megnyitója*) ...18
- Szárnyaló dallamok, hömpölygő cselekmény (*Mayer János színikritikája*) ...20
- Johanna hat (és fél) képben (*Mayer István színikritikája*) ...22
- Újra hazai vizeken – a tokány (*Szünder Dezső receptje*) ...23
- Galéria Kelemen Áron sajtófotóiból ...24

Bajai Honpolgár

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd,
Szünder Dezső, Zalavári László

Online szerkesztő:
Mayer István

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

Előfizetés: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

Néhány szó az idoneitás elvéről

Mayer János

■ A hatalom megszerzésének számos technikája ismeretes azokból az időkből, amikor a nép még nem dönthetett maga arról, ki kormányozza. Az ókori római köztársaságban, majd a korai császárságban e célt szolgálta az *adoptio* intézménye. Egy-egy befolyásos szenátor, később a császár örökbe fogadta – akár felnőttként is – kiszemelt utódját, ezzel biztosítva politikai gyakorlatának folytonosságát. Persze, amint *Caesar* és *Brutus* esete mutatja, ez sem feltétlenül garantálta a zavartalan jövőépítést.

A középkori uralkodók utódlását az öröklési rend (a *primogenitura*, illetve a *senioratus* elve) elég egyértelműen szabályozta. Ennek megvolt az az előnye, hogy a trónörököst egész életében arra készítették fel, hogy egyszer át kell vennie a hatalmat. Megfelelő oktatást kapott, és egy-egy országrész vagy épp fontos katonai akciók vezetése révén már előbb gyakorlatot szerezhetett a politikában, megtanulta, miképp kell bánnia a hívekkel és az alattvalókkal, mely elveket érdemes érvényesítenie. Előfordult olyan is, hogy a kiszemelt utód nem bírta kivárni a sorát, és – hatalomra és befolyásra éhes tanácsadók sugallatára – szembefordult apjával, mint például a későbbi *IV. Béla* tette *II. Andrással*, aki több hatalmat adott a koronahercegnek.

A fentiek mellett a középkorban időnként hivatkoztak az idoneitás (a trónra való alkalmasság) elvére is. Amikor az uralkodó az öröklési sorban következőben nem látta a garanciát művének folytatására vagy saját uralkodói eszményeinek érvényesülésére, igyekezett az illető trónra lépését megakadályozni, vagy akár uralkodásra alkalmatlanná tenni. (Ennek lett áldozata *Vazul Szent István* uralkodásának vége felé, és e szemlélet alapján kívánta *Szent László Kálmán* királyságát megakadályozni, mert az egyházi műveltségű hercegben sokkal kevésbé látta saját lovagkirályi eszményeit megtestesülni, mint öccsében, *Álmos* hercegben.) Időnként egy-egy trónkövetelő az idoneitásra hivatkozva lépett fel: az eredetileg a magyar trónra nem esélyes *II. András* sokkal alkalmasabbnak ítélte magát a királyságra, mint bátyját, *Imrét* – és ebből hosszú testvérharc keletkezett.

A modern korban a települések, országok vezetőit szabadon választjuk, így magunk is alkalmazhatjuk az idoneitás elvét: el tudjuk-e képzelni, hogy a szavazólapon szereplők alkalmasak lehetnek-e városunk vezetésére, képesek-e megfelelni az ideális településvezetők és képviselők eszményének, elhisszük-e nekik, hogy azon közösséget kívánják szolgálni, amelynek bizalmát kérik? Vagy éppen azt sugallják, hogy a szolgálat helyett inkább a hatalom-, befolyás-, netán vagyonszerzés vágya motiválja őket, és a választó csak a létra, amelyen keresztül fel lehet kapaszkodni?

Látva az 1990-es helyhatósági választás után létrejött bajai képviselő-testület névsorát, nyugodtan állítható, hogy az akkori helyi értelmiségi élet színejava megtalálható volt benne: 5 orvos/állatorvos, 9 mérnök/üzemmérnök, 3 jogász, két iskolaigazgató, egy-egy biológus, régész-múzeumigazgató, népművelő, könyvtáros, sőt költő is akadt közöttük, a legfiatalabb 26, a legidősebb 61 éves volt. Többségük ismert és köztiszteletben álló személyiség volt, szakmai pályafutásuk, emberi kvalitásaik ismeretében a választó joggal hihette, hogy közösségi feladatok ellátására is alkalmasak lehetnek, és nem a megszerzendő pozíciók révén akarnak magasabbra jutni.

A mai képviselőjelöltek során végigtekintve valahogy – tisztelet a kivételnek – nincs ilyen érzésünk. Egy részüknek a választó garantáltan a nevét sem hallotta sohasem (ez azért a jelölőszervezeteket is minősíti); akikét pedig jól ismeri, azokról az idoneitás helyett sokkal inkább az *arctalan, fegyelmezett pártkatona, az arcátlan törtető/ új magyar önépítő, a nagy önbizalommal, de kevés tehetséggel felruházott szájhős vagy éppen a régen kiszolgált, veterán pártkáder* szó jut eszébe. És hol a helyi értelmiség színe-virága? Hol vannak az egyéniségek, akikre – az őket jelölő pártok, szervezetek logójától függetlenül is – tisztelettel lehetne felnézni; akikről elhisszük, hogy képesek felülemelkedni a nagypolitikai játszmákon, és a település érdekében képesek összefogni az eltérő világnézetet képviselőkkel is; akik a vitákat egymás meggyőzése, és nem megszégyenítése eszközéül használnák? Talán élnek ilyenek közöttünk, de a jelöltek névsorában nagyítóval sem látszanak. Talán mert az értelmes embereknek rég elment a kedve a színvonaltalan vitáktól, undorodik az övön aluli lejáratásoktól, és úgy irtózik a közéleti szerepvállalástól, mint ördög a tömjénfüsttől? Talán mert a pártpolitikának nem is gondolkodó, vitaképes emberekre, hanem engedelmes fejbólintó jánosokra van szüksége?

Lehet, hogy a mai világban az alkalmasság már nem is szempont. Ha valaki ért valamihez, csak akadály: sokat okoskodik. (Az ész bajjal jár.) Ha valaki elég hangos, túlkiabálja a higgadtan érvelőt, és neki lesz igaza. Mintha semmi sem változott volna az emberekkel elmúlt száz évben: *„…legnagyobb részük kurtán és korlátoltan gondolkozik, s örömét leli a türelmetlenségben és gyűlölködésben; hogy értelmüket rendszeresen felfogásuk megerősítésére használják fel, nem pedig arra, hogy kiszélesítsék és felfrissítsék; hogy nagy részük inkább lázadó, mint forradalmár, s hogy lázadásukat jobban szeretik, mint az emberiséget."* (Roger Martin du Gard: A Thibault család. 1939. Benedek Marcell fordítása). Pedig azért jobb lenne, ha a vezetők, a politikusok legalább sugallnák, hogy közösségüket jobban szeretik, mint saját magukat; ha a lincshangulat szítása, (polgár)háborús retorika helyett a békesség megteremtésére törekednének. Akkor talán elhinnénk nekik, hogy méltók a választópolgárok bizalmára, és alkalmasak a hatalomgyakorlásra. ■

Levél a kórházból 1987-ben

Június kedves ünnepe a pedagógusnap, amelyet Magyarországon hagyományosan a hónap első vasárnapján szoktak tartani. Mindez nemcsak a jutalmazásokra és köszönetnyilvánításra kínál alkalmat, hanem arra is, hogy a nevelő maga is újragondolja pályája és tevékenysége értelmét, számot vessen önmagával. Persze – mint az alábbi, több mint három évtizede keletkezett levél mutatja – erre a pedagógus máskor, akár kényszerű tehetetlenségében is találhat alkalmat, de a tanulságok ettől még érvényesek lehetnek. Az írást a jeles naphoz igazítva közöljük. A szerző természetesen a megírás idején maga is pedagógus volt, egykori szövegét édesanyja hagyatékában találta meg.

Marosvásárhelyiné Gergely Anna

Kedves Otthoniak!

Amilyen kellemetlen volt az első benyomás a Bajai Kórház „Fertőzőnek" nevezett épületéről és belső elrendezéséről, a közlekedő folyosóról és a zárt „cellákról", amelyek egyés háromágyasak – mostanra megszoktam már. A benti zajokhoz is edződöm, ismerem a napi menetrendet, figyelem a kinti csengőt, a „kukkantó ablakot" a zárt ajtón, a telefont – mert csak ezek kötnek össze a külvilággal, meg a nővérek. A 8-as szobában vagyok nagyon egyszerű körülmények között (a WC is bent van!), de a tisztaság biztosított. A kívülről zárt ajtó ellenére nagy fegyelmezettség és önuralom kell ahhoz, hogy az ember ne lépjen ki a kórteremből, bár a betegség annyira letaglózott, hogy el kellett fogadnom ezt a – remélem – rövid idejű kényszerűséget. A betegtársakról is csak a hangjuk és a „zörejeik" alapján, valamint a nővérek elbeszéléseiből tudok, ennyi azonban elegendő is.

A legnagyobb élményem a betegségemben az a felismerés, hogy az ember mennyire kiszolgáltatott és kétségbeesett helyzetbe kerülhet hirtelen, és milyen nagyszerű dolog, hogyha mások segíteni tudnak.

Talán ezért is tartom fontosnak pedagógusként, hogy a nevelés is a bizalomra épüljön, meg arra a tudatra, hogy mindenkor szükség van egymásra, mert enélkül nincs élet. Volt alkalmam látni orvos-arcot tanácstalan helyzetben, és a magam megdöbbenését is átélni: *„Miért nem csinálnak már valamit velem, hiszen arra esküdtek fel, hogy mindent megtesznek, és a fájdalmat is csillapítaniuk kell!"* Azután eszembe jutott a hivatásom: vajon én mindenkor mindent tudok-e, vagy a legjobb megoldást választom a „bajok orvoslására"?!

Átgondoltam azt is: vajon jó kezekben vagyok-e? – ahogy ez bennetek, az otthoniakban is felvetődött. De nem szabad kételkednünk abban, hogy mindent megtesznek értünk, ami lehetőség szerint a rendelkezésükre áll. Az volt az igazán jó érzés, amikor az orvos értelmes emberi hangon megmagyarázta ezt a helyzetet, amikor elfogadtatta velem azt az állapotot, amelybe belekerültem.

Ezért tartom fontosnak azt, hogy a fiataljainkat mire neveljük: tanuljanak, hogy intelligensek legyenek, széleskörű tájékozottsággal rendelkezzenek, meg tudják érteni azokat a folyamatokat, amelyek bennünk, velünk és körülöttünk történnek. Ezt csak pedagógiai segítséggel, közösségben élve példamutatással, tanulással, tudatos élettel lehet elérni.

Mennyivel könnyebb dolga van olyankor az orvosnak, nővérnek! Álljon itt példaként az én esetem vagy a kis Barbara esete, aki sajnos „fogyatékosként" 9 évesen nem tud meglenni „kiszolgálás" nélkül, ugyanakkor vágyik a megértésre, a szeretetre – artikulálatlan módon kiabálva –, és csak akkor nyugszik meg, ha látja a nővért, vagy ha megsimogathatja a segítője kezét.

No, de elég ebből a hangból! Ráérek gondolkodni, olvasni (a fiam javaslatára A Dűnét, amelyet meg is filmesítettek, és a fiatalok odavannak érte – talán a „kötelezőkön" túl ezt is lehetne elemezni?!), rádiót hallgatni, azaz elfoglalom magam. És mégsem teljes az emberi életem, mert mozgásszabadságomban korlátozott vagyok. Mennyire fontos, hogy társas lény az ember, hogy oda mehet, ahová vágyai, munkája stb. kívánja. Inkább végezném én is a napi megszokott – néha terhesnek érzett és ítélt – munkát, de még mindig jobb, mint ez az állapot!

A „kényszerű pihenésre" egyébként – úgy érzem – szellemileg is szükségem volt. Nem kell harcolnom az idővel, hogy mindazt megoldjam, ami előttem áll, és érezzem azt, hogy ezt meg azt sem sikerült elvégeznem, mert az is feszültséget okoz. Azután az is kiderült, hogy az embert helyettesíteni is tudják, és milyen jó érzés, hogy csak rövid ideig lesz erre szükség. Érzem én ezt az ablakon keresztüli tanítványi látogatásokból, a lányom leveléből, az őszinte aggódásból, a féltésből, a szeretetből…

Nagymamának nem kell izgulnia értem, szebb leszek mint voltam, ez a nem várt betegség és elzártság kipihentté, karcsúbbá tesz, és nemsokára otthon leszek köztetek.

Ui: A levelet fertőtlenítik, úgyhogy nyugodtan kézbe lehet venni!

Csókollak benneteket: egy középiskolai tanár

(P.S.: A betegség – mint kiderült – nem volt fertőző, tulajdonképpen egy nyálkő-elzáródásból keletkezett nyaki ödéma volt, amely kísértetiesen hasonlított a mumpszhoz (fültőmirigy-gyulladás). *Dr. Deutsch Ottó* fül-orr-gégész főorvos és az azóta elhunyt *dr. Soltész Rózsa* főorvos betege voltam a Bajai Kórházban, utólag is köszönöm gyógyító tevékenységüket!) ■

Sipos Loránd grafikái

Nagyobb katasztrófa, mint Sztálingrád – a Bagratyion hadművelet

■ 80 évvel ezelőtt, 1944 nyarán zajlott le a II. világháború egyik legnagyobb volumenű szovjet támadó hadművelete, amely megroppantotta a keleti fronton a német haderőt. Cikkemben e hadművelet előzményeit, lefolyását és kihatását mutatom be.

Kenyeres Zsolt

■ *A kelet-európai hadászati helyzet 1944 nyarán*

1944 júniusára a keleti fronton a németek helyzete elkeserítő volt. A Vörös Hadsereg a kurszki csata befejezése (1943. augusztus 23.) óta folyamatosan támadásban volt. 1943 második felében a német páncélos haderő felőrlődött az ukrajnai hadműveletek során. *Erich von Manstein* tábornagy, a déli német erők vezetője hiába alkalmazta a korábban már jól bevált mobil hadviselést, a szovjetek hatalmas mennyiségű páncélosa és egyre érettebb harcászati hadviselési módszere miatt legfeljebb a térnyerés ütemét tudta lassítani Ukrajnában. 1943 decemberében Kijev is szovjet kézre került, 1944 januárjában Leningrád 900 napos blokádja véget ért, 1944 májusában a Krímfélsziget is felszabadult, ott jelentős számú német és román katona is kapitulált. 1944 kora nyarára már a román-szovjet határ közelébe ért a szovjet haderő. A német frontvonalon kialakult az ún. „belorusz párkány", mely alkalmasnak látszott egy szovjet offenzívára, mivel több irányból lehetett támadni az itteni német haderőt. Ezt *Sztálin* az 1943-as teheráni konferencián meg is ígérte, hogy 1944 nyarán megtörténik, amennyiben ugyanabban az időben a második front megnyílik.

1944 kora tavaszán a tavaszi hóolvadás miatt szüneteltek a nagyobb harci cselekmények a Közép hadseregcsoport (Fehéroroszország) térségében. A németek a néhány hétig tartó viszonylagos nyugalmat erőátcsoportosításra, valamint a veszteségek számbavételére használták fel. A páncélosokat igyekeztek a front mögött pihentetni, és a harci állományukat feltölteni. A gyalogos hadosztályok számára nem létezett pihenés, nekik muszáj volt tartaniuk a frontot, és kivédeni az olvadás ideje alatt is tartó szovjet gyalogostámadásokat. Világos volt, hogy az időjárási körülmények javulásával újabb szovjet offenzíva indul meg.

Hitler azonban a Nyugat-Európában várható brit-amerikai támadás miatt – amely aztán 1944. június 6-án meg is történt – a német hadiipar által újonnan gyártott páncélosok zömét (1850 db-ot) Franciaországba csoportosította, a keleti front egyre kevesebb utánpótlást kapott. A keleti front stratégiája a merev védekezésbe ment át, hiszen Hitler a páncéloserők nagy részét június 6-a után a normandiai harcokban vetette be, de keleten a légierő sem kapott komoly erősítést: a nyugati front és a Birodalom légterének védelme prioritást élvezett.

A Közép hadseregcsoport 1944 kora nyarán

A keleti német haderő 1944 júniusára leharcolt állapotban, fegyverzetben és létszámban többszörös hátrányban volt a Vörös Hadsereg erőivel szemben. A harci morál is visszaesett, mert 10 hónapja csak védekeztek és visszavonultak. 1944 elején Dél-Ukrajnában voltak véres harcok, a Közép hadseregcsoport páncélosainak zömét oda irányították át.

A keleti front változása 1942. november-1944. április

A Közép hadseregcsoport által védett belorusz erkély 785 km hosszan ékelődött be a szovjet állásokba. A védelemnek 4 hadseregében (köztük egy páncélos, de csak a nevében, valójában nem volt páncélosa) 38 hadosztálya volt, de ezek közül csak a tartalékban volt 3 páncélos egység, összesen 118 tankkal. A frontot gyalogos hadosztályok védték. A hadseregcsoport parancsnoka, *Ernst Busch* tábornagy leginkább a Führerhez való lojalitásával tűnt ki; nemigen volt rá jellemző a német vezetés tagjaira jellemző önálló döntési képesség. A front legészakibb szakaszát a 3. páncélos hadsereg védte 11 gyalogosegységgel. A terület központja *Vityebszk, Fester Platz (erődváros)* volt.

A „belorusz erkély"

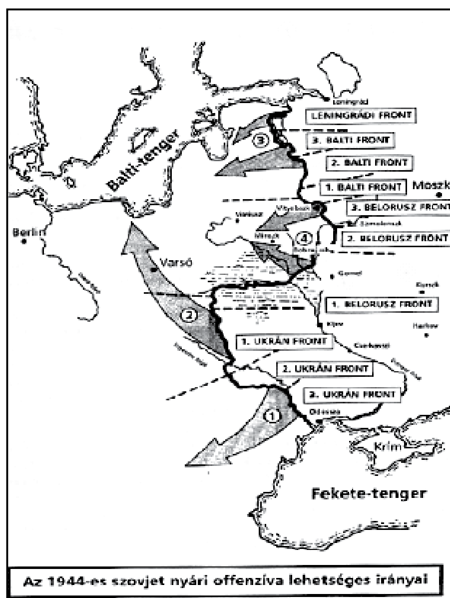
Déli szomszédja, a 4. hadsereg 9 gyalogoshadosztályt tömörített 3 hadtestben, a térség két kiemelkedő központja *Orsa* és *Mogiljov* volt. A 9. hadsereg 10 hadosztállyal *Babrjuszk* (Fester Platz) térségét védte. A legdélebbi 2. hadsereg nem esett a szovjet támadás irányába. A térség legfontosabb városa, Minszk volt a hadseregcsoport központja.

1944 tavaszán a német hírszerzés tévesen még a Balkánon vagy a Baltikumban várta a támadást, ezért a páncélosállomány 88%-át elvonták, ezeket az ukrán frontra irányították át. De nemcsak a mobil egységeket, hanem a tüzérség 1/3-át is átvezényelték. A helyi német hírszerzés lehetőségei korlátozottak voltak, hiszen a gyenge légierő és a szovjet rádiócsend miatt csak a frontvonal szemmel látható mozgásaiból vonhatott le következtetéseket. Ők jelezték is Berlinnek, hogy régiójukban, Babrujszk-Mogiljov körzetében támadás várható. A legfelső vezetés azonban nem adott hitelt a jelzésnek.

1944. május 8-án Hitler kiadta a Fester Platz parancsot, ennek értelmében a szovjet fronton kijelölt Fester Platzok (Vityebszk, Orsa, Mogiljov, Babrujszk) feladata az volt, hogy védekezésükkel megtörjék a támadás lendületét, haderőt kössenek le. Az elmélet hibája az volt, hogy a németeknek nem volt elegendő emberük és mobil felmentő erejük sem a Fester Platzok felmentésére. Ezért a legtöbb Fester Platz katonái e hadjárat során fogságba estek.

A szovjet támadás terve

A szovjet haderő 1944 késő tavaszán 4 alternatíva közül választott a nyári hadművelet irányát illetően.

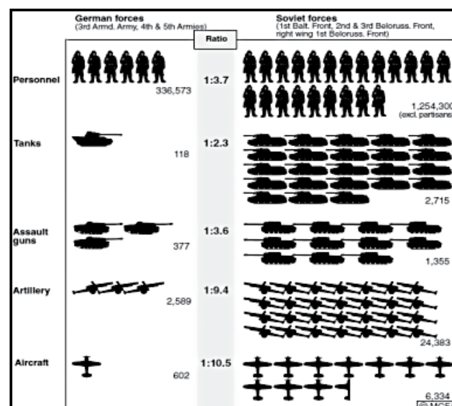

Az 1944-es szovjet nyári offenzíva lehetséges irányai

1. Támadás Románia felé, illetve a Balkánra betörni. Ezáltal a román olajmezőket elvesztené a náci hadigazdaság, viszont itt volt a keleti német haderő zöme. 2. Észak-Ukrajna felől betörés Lengyelországba. Ez ellen szólt, hogy a térségben nem volt elegendő szovjet haderő. 3. Támadás a Baltikumon át. Ezt a természeti akadályok (folyók, erdők) miatt elvetették. 4. A belorusz térség megtámadása, a német csoportosítás megsemmisítése. E terv az utolsó, még német kézen levő szovjet területet foglalná vissza.

A *Sztavka* (a szovjet vezérkar) úgy döntött, hogy június elején elterelő támadást indítanak északon, ezt követően indul meg a Bagratyion hadművelet Fehéroroszországban. A terep sok helyen mocsaras, erdős, úttalan, ezért páncélos hadműveletek csak a front egy részén folytathatók. A folyók folyásiránya szintén a védelemnek kedvezett. A haditerv ezért lovas gépesített egységek bevetését irányozta elő, és két oldalú mélységi áttörést tervezett, melynek célja Babrujszk, Vityebszk, Mogiljov és Orsa bekerítése volt, majd hadászati áttörés Minszk bekerítésével.

A támadás előkészítése során fokozták a partizánok tevékenységét (sínek felrobbantása a német vonalak mögött). 5 teljes hadsereget (400 000 fő, 3000 tank) délről irányítottak ide. 22000 amerikai teherautó sokat segített a csapatok mozgósításában, de sok gyalogos egység 12 nap alatt (éjszaka) 250 km-t menetelt a gyülekezőhelyre. 5 támadásra elegendő lőszert, üzemanyagot halmoztak fel teljes titokban.

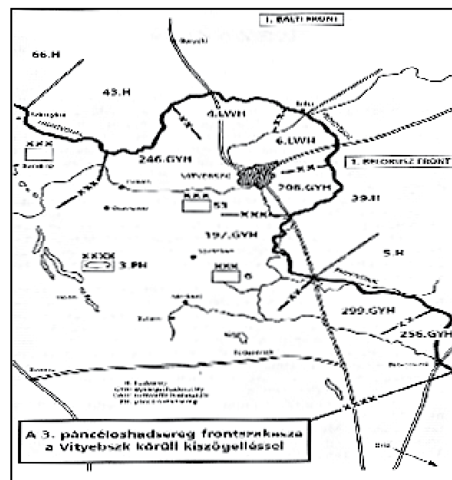
A szemben álló felek erőviszonyai

A szovjet fölény minden téren hatalmas volt. A legmegdöbbentőbb az a tény, hogy a német haderő a szovjet támadók ellen csak 336 000 főt vetett be, 363 000 főt a hátországban a partizánok ellen vetettek be, illetve biztosító feladatot látott el. Még nagyobb (23-szoros) volt a szovjet fölény harckocsik terén, csak 2 német páncélos alakulat volt tartalékban, ez a szovjet támadások megállításához nem bizonyult elegendőnek.

A nyitó fázis: A szárnyak áttörése (1944. június 22-28.)

A támadás előestéjén, június 19-20-án a partizánok 9600 helyen síneket robbantottak fel a németek hátában, ezzel gátolva az erősítés megérkezését. A szovjet támadás június 22-én indult, előbb a 3. páncélos hadsereget, majd 23-án a 4., 24-én pedig a 9. hadsereget érte támadás. A németeket meglepte a támadás ereje és mérete is, az áttörési pontoknál elsöprő volt a szovjet fölény. (A 3. Belorusz Front például 204 löveget vetett be km-ként, míg a németek csupán 2-3-at.) A támadók két hullámban 2 órán keresztül tűzfüggönyt lőttek. Mivel Hitler az első vonal kiürítését megtiltotta, ez megpecsételte sok német katona sorsát.

A szovjet légierő nagy erővel támadta a német repülőtereket, és légi fölényt harcolt ki. (61 német vadászgép vette fel a harcot 6334 szovjettel!) *Paul Schürmann* vezérőrnagy, akinek sikerült kitörnie, mondta: *„... az ellenség abszolút fölényben támadta földi erőinket, és saját légierőnk sehol nem volt."* A német tábornokok már a támadás előtt jelezték, hogy létszámhiányuk súlyos, az arcvonalon km-enként legfeljebb 80 gyalogost tudnak bevetni. A szovjetek km-enként 750 főt vetettek be, vagyis számbeli fölényük 10-szeres volt. Ez csak az első hullámban volt így, a teljes erőfölény 15:1 volt. Ez persze pusztán elméleti fölény, ám a szovjet tüzérségi tűz után már nem sok védő maradt életben. A nagy mennyiségű rohamlöveget és páncélost az első hullámban vetették be, a védelemnek nem volt esélye a sikeres elhárító harcra.

A 3. páncéloshadsereg frontszakasza a Vityebszk körüli kiszögelléssel

Bár a védelem Vityebszk körül szívósan ellenállt, már a támadás második napján bekerítették a várost, amelyben 21 napra való készletet halmoztak fel. Hitler 22-én megtiltotta a kitörést, ám 24-én már megengedte, de egy hadosztálynak ott kellett maradnia védekezni. Ekkor már késő volt. 27-én a frontszakasz katonái megpróbálták a német állásokat elérni (ezek 80 km-re, nyugatra voltak), de már késő volt. A védelem összeomlott, a német 53. hadtest 28 000 katonája rekedt a bekerítésben: 10000-en estek fogságba, a német vonalakat csak kevesen tudták elérni. A 100 km-es résen át özönlött be a szovjet páncélos erők második hulláma Vilnius és Minszk felé. Innen délre, Orsa térségében két erős páncélgránátos német egység 1 napig sikerrel állította meg a támadókat, a szovjetek azonban a mocsaras térségben találtak egy lerobbant állapotú vasútvonalat, melyet fával megerősítve a harckocsik támadását elősegítették, így végül a védelem hatában bukkantak fel. 24-én a védők visszavonulási parancsát Hitler elutasította. 27-én Orsát is bekerítették, és a Berezina folyó elérésével a folyótól nyugatra rekedt német erők megsemmisülése fenyegetett. 28-ára északon a 2 erődváros (Vityebszk és Orsa) körüli katlanokban közel 60 000 német katona esett el vagy került fogságba.

A Bagratyion hadművelet
A mogiljov-bobrjuszki katlan

A front déli részén a 4. német hadseregre is komoly nyomás nehezedett. A tüzérségi zárótűz után szovjet csatarepülőgépek támadták a védelem tüzérségi állásait és reptereit. A védelemnek csak egy gyenge páncélgránátos és 4 gyalogos hadosztálya volt. Már az első napon 30 km széles és 10 km mély áttörést értek el a

frontvonalon, 22-én délután az áttörés már 20 km mély volt. 24-én a támadás harmadik hullámát vetették be, ekkor a németek hadműveleti tartaléka csak 1,5 gyalogos hadosztály és a 20. páncélos hadosztály volt. 40 bevethető páncélosukkal nem tudták a támadást megállítani, bár 231 szovjet tankot kilőttek a 900-ból, de a szovjet áttörést nem reteszelték el. 27-én már Mogiljov került gyűrűbe, ugyanis a szovjetek gyorsan mozgó felderítő és könnyűpáncélos egységei megkerülték a várost. Hitler ezen a napon előbb engedélyezte, majd visszavonta a visszavonulási parancsot. A városban két német gyalogos egység adta meg magát. Délebbre, Babrujszknál a szovjet támadás ugyancsak már az első napon sikeres harcászati áttörést ért el. Egy szovjet lovas-gépesített hadtest elvágta a várost az utánpótlástól. Busch tábornagy Hitlerhez repült, hogy engedélyt kapjon csapatai visszavonására, és megmentse a katasztrófától, de ezzelk elkésett. A védők próbáltak kisebb csoportokban kitörni a katlanból, amely hamarosan 3 kisebb részre szakadt szét. A szovjet légierő, gyalogosok és a partizánok folyamatosan támadták a menekülő német egységeket. Október végéig 918 fő menekült meg. Többen 400 km-t menekültek nyugat felé. Június 28-án Buscht a német diktátor leváltotta, helyét a hadseregcsoport élén *Walter Model* vette át. A két katlanban közel 25 000 védő esett fogságba, és kb. 80 000 esett el.

A Bagratyion hadművelet

Minszk eleste

Model tábornagy („Hitler tűzoltója") azonnal felmérte a válságos helyzetét a térségben, és látta, hogy menthetetlen. A német állásokat 150 km-el nyomták nyugatra, és 400 km-es rés keletkezett az egységek között. A hadseregcsoport két hadteste mellett a hadsereg szinte minden hadosztályát körülvették vagy bekerítéssel fenyegették. A szovjet elővédek már elvágták a fehérorosz fővárost a német hátországtól. Vissza kellett volna vonni az erőket, a német diktátor azonban ragaszkodott a kitartáshoz, amivel újabb német egységeket ítélt halálra. Két gyenge német páncélos alakulat csak lassítani tudta a szovjet erők nyomását.

Hitler kénytelen volt északról 2 páncélos hadosztályt idedobni, hogy erőit a minszki zsákból kimentse. Ez a 170 páncélos július 1. és 7. között 295 tankot lőtt ki, de az 1810 támadó szovjet harckocsihoz képest ez a veszteség nem volt nagy ár. A német siker csak taktikai eredményt jelentett, a rés lezárása nem valósult meg. Minszk kiürítése közben pedig nehezen haladt. Július 1-2-án 20 000 sebesült és katonai kiszolgáló hagyta el a várost. 2-án Hitler áldását adta Minszk feladására. 3-án a szovjet erők betörtek a kiürítés alatt álló nagyvárosba. A német felmentő páncélos egységek felmorzsolódtak, a minszki gyűrű bezárult. Közel 100 000 német katona rekedt a gyűrűben.

Július második hetére a szovjet támadás lendülete megtorpant, részben azért, mert elfogyott az utánpótlásuk, illetve idő kellett a német katlanok felszámolásához is. A támadás lendülete arra azért elég volt, hogy Vilniust július 13-án bevehessék. A Sztavka ezt követően július második felétől kezdve a keleti front egyéb szakaszain aratott kiemelkedő sikereket (Lvov-Sandomierz offenzíva, Breszt-Lublin hadművelet, Iaşi-Kisinyov offenzíva)

A németek a legnagyobb veszteségüket 1941 nyara óta a Bagratyion hadművelet során szenvedték el. A 19 nap során több embert veszettek, mint Sztálingrádnál (60 000 halott, 110 000 fogoly és sebesült). A Wehrmacht Főparancsnoksága (OKW) jelentései szerint 264 444 fő (22 165 sebesült, 6622 halott és 235 657 eltűnt) volt a veszteség. Kb. 15 000 német katona egyénileg sikeresen kivágta magát. Így a teljes német veszteség kb. 250 000 fő lehetett.

A szovjet veszteségek hivatalos adatai ismertek, ezek szerint 440 879 fő (a bevetett erők 30%-a), ebből 97 932 fő halt meg. Sok német katonát a helyi lakosság ölt meg, bosszút állva a korábbi évek brutális német megszállásáért. (Babrujszkban pl. 5000 német sebesültet mészároltak le.) Július 17-án Sztálin a moszkvai utcákon 56 700 német foglyot vonultatott fel, afféle diadalmenetet tartva.

Következmények

A Közép hadseregcsoport összeomlása volt a legsúlyosabb vereség a német hadtörténelemben. A Bagratyion hadművelettel összehasonlítva a sztálingrádi csata, ahol az egyes romos épületekben vívtak véres csatákat, térbeli méreteit tekintve mikrokozmosz volt. Mindazonáltal a Szovjetunió elleni háború német vereségének szimbolikus szinonimája lett. A német propaganda a Moszkva előtti téli csatát csak az időjárási viszonyok miatti hátrálásként magyarázta, ezért igazából a Volgánál, Sztálingrádban törték meg a német legyőzhetetlenség mítoszát. Az ennél lényegesen súlyosabb, jelentősebb fehérorosz vereség viszont nem maradt meg a köztudatban. Ennek két fő oka van. Az első az, hogy abban az időben az érdeklődés szinte teljes egészében a nyugati frontra koncentrálódott, ahol a normandiai invázió csatája tombolt. A második pedig a Hitler elleni merényletkísérlet (1944. július 20.), amelyet a náci propaganda helyezett az előtérbe.

A vereség jelentőségét sokkal inkább mutatja a következő három értékelés. *Anton-Detlev von Plato* tábornok: *„...a keleti vereség árnyékát már Sztálingrád is előrevetítette, ez pedig a második jelzés volt, ugyanabban a pillanatban, amikor nyugaton is összeomlottunk, hogy már nem nyerhetjük meg a háborút."* *Johann von Kielmansegg* tábornok: *„Ez volt a vég kezdete. A keleti front elvérzett, és ha figyelembe vesszük a valamivel korábbi franciaországi inváziót, ez jelentette a háború végének kezdetét."* *John Erickson* történészprofesszor így összegezte a hadművelet jelentőségét: *„Amikor a szovjet hadsereg szétzúzta a Közép hadseregcsoportot, a legnagyobb katonai sikerét aratta a keleti fronton. A német hadsereg számára ugyanis ez a veszteség hihetetlen mértékű volt, nagyobb mint a sztálingrádi, hiszen 25-28 hadosztály semmisült meg, összesen 350 000 ember."* ■

A legyőzöttek menete, 1944. július 17.

Most az elmúlt időkről emlékezem...
Eichhardt Sándor memoárja, 4. rész

Eichhardt Sándor

■ A kommunista időkre jellemzően minden börtönben, így Vácott is sok pap, egyházi személy ült. Néhány, hozzám közelálló név, főleg ciszterciek: *Barta Lénárd* (Csicsó bácsi) bulitársam, Baján franciatanárom, cserkészparancsnok-helyettes, *Papp Kelemen* bulitársam, Baján történelemtanárom, (meghalt a váci börtönben 1953 novemberében), *Süveges Jenő* bulitársam, *Lékai Ányos, Hölvényi Olaf, Kis Horváth Paszkál, Bán Elizeus* és mások. Ha nagy rizikóval is járt, mindig volt lelki gondozás, a leglehetetlenebb körülmények között is lehetett gyónni, áldozni. Talán a logarlécüzem volt az egyetlen hely, melyet csak egy felől lehetett megközelíteni. Itt sokszor volt mise nagyobb létszámmal, persze „Pulyka" tudtával! Pista – mert ez volt a keresztneve – nagyon rendes embernek mutatkozott.

Mint említettem, kicsit nagyhangú, de ez csak álcázás volt. Egy időben ő volt a második műszak őre, és belépve a műhelybe, ahol egyedül voltam, rámkiabált: *„Miért nem dolgozik?! Miért ül ottan?"* Valóban, ültem a gép mellett, fogaskereket martam, a gép automatikus előtolással működött. Nem szóltam semmit, közelebb jött. Amikor láttam, hogy csak mi ketten vagyunk, rá sem nézve, csak annyit mondtam: *„Igen, ülök, a gép dolgozik helyettem. A kiabálás helyett inkább nézd meg, hogy kell csinálni!"* Kerek szemekkel nézett rám, kezdett elvörösödni. *„Mit mond?" „Azt, Pista, hogy ez jó munkahely, mi, rabok nemsokára szabadulunk, s akkor ti kerültök ide!"* Elküldött valami melegebb vidékre, aztán sarkon fordult. Másnap nem kiabált, adott egy almát, beszélgettünk.

Egy zárkarendezés alkalmával munkahely szerint csoportosították a népet. Mi, karbantartók a 61-es és a 62-es zárkákba kerültünk. A 61-es volt az U-alakú III. osztály első zárkája, alattunk ment le a lépcső az alacsonyabb szinten lévő ipari udvarba. Nyolcan voltunk a zárkában, köztük *Bata Jóska, Debreceni Béla, Bendicsák Emil,* a műhely főnöke. Emil minden hájjal megkent, de nagyon jószívű, társait mindig segítő bajtárs volt. Egy szenvedélye volt: a „spangli". A műhelyben néha 4-5 helyen égtek a cigarettái, egy persze a szájában. Ha valaki kereste, csak mondtuk, menj nézd, hol a legrövidebb a hamu, arra lesz. Tót volt. Kassai. Mint írtam, zárkán tilos volt a dohányzás, de Emil minden nap felcsempészett egy paklival. Az alattam lévő ágyon feküdt, de az én szalmazsákomba dugta el a cigiket. *„Hájön a hipis, tégéd visznék él!"* – mondta. Egyszer munkából felérve, „hipis" motozás zajlott a zárka előtt az őrparancsnok jelenlétében. Emil egyre hajtogatta, hogy: *„Nincs nálám semí"*, de amikor az őr tapogatni kezdte, a nadrágszárán keresztül potyogott a cigi. *„Gyorsán szédjé ösze!"* – súgta az őrnek.

1956 nyarán két jelentősebb dolog történt rab-életünkben. Budapestről ügyészi bizottságok jöttek felülvizsgálni az ítéleteket, a „Péter Gábor-féle túlkapásokat". Akkorra ugyanis már magát Pétert, az ÁVH szadista főnökét is elkapta a gépszíj. A Pártnak bűnbak kellett. Nagyjából mindenkit kihallgattak. Volt, aki 1-2 percig volt bent, én és többen tovább. Nagyon „barátságos" hangnemben folyt a beszélgetés, de a végén mégis oda lyukadtak ki: *„Na, megbánta a bűnét?" „Engem elítéltek valami »törvények« értelmében, de bűnösnek nem érzem magam!" „Három és fél éve ül itt, és még most is ezt mondja? Ha így gondolkozik, akkor maga veszélyes a társadalomra! Tudja, hogy az életfogytiglan az minimum húsz év?" „Igen."* Megcsóválta a fejét, kissé megvonta vállát, aztán elbúcsúzott. Ettől függetlenül, elég sok politikai rabot helyeztek akkor feltételesen szabadlábra. Például a legtöbb pap akkor szabadult.

A szocialista rend tervgazdálkodásának egyik fontos rugója a prémium volt. Párttitkárok, tanácselnökök, vállalatok vezetői pénzbeli és anyagi juttatást kaptak fizetésük mellé, ha hajtották a beosztottakat, munkásokat, hogy elkészüljön a terv, illetve hogy a hónap végén, időben „kimenjen a szállítás!" Ez alól a mi vállalatunk sem volt kivétel. Volt, hogy „72 óráztunk" a hónap utolsó napjaiban, hogy *Mao Ce-tung*ék fel tudják mérni a kínai falat. Három teljes nap „zárkán kívül", az ember szinte egy más dimenzióban élt. Ekkor még „szakikámék" (a kivetkőzött ÁVH-s művezetők) is melóztak, s majdhogynem egyenrangúként kezeltek bennünket.

Kb. ez volt a helyzet 1956. július 28-án is. Reggel munkára sorakoztunk a III. osztály folyosóján. *Barna* és *Fazekas* őrmesterek már ott voltak, hogy átadás után lekísérjenek bennünket az üzembe. Erre nyílik a lépcsőházi vasrács, és feljön Bakos alhadnagy, az őrparancsnok, és elkezd olvasni egy napiparancsot, miszerint a börtönben és a munkahelyeken észlelhető meglazult fegyelem helyreállításának érdekében a következőket rendelik el. És következett egy egész litánia a különböző rendelkezésekről, megszorításokról. Többek között arról, hogy a munkahelyen tilos félmeztelenül dolgozni, a csíkos rabruha viselete kötelező, délben csak az ebéd felvétel ideje alatt tartózkodhatunk az udvaron, az ételt mindenki csak a saját munkahelyén fogyaszthatja el, holmi társalgási csoportosulások szigorúan tilosak. Egyre erősödő morgás közepette folytatta, míg egyszer csak felcsattan *Szoboszlai Miki* hangja: *„Elmégy magadnak a büdös, ... anyádba!"* És erre már zúgott az egész folyosó! Bakos visszaugrott a rácson kívülre, ott fejezte be ijedten: *„Kelt Vácott, 1956. július 28-án. Gáspár Márton börtönparancsnok."*

Az őrök próbálták csitítani a népet, és megindítani a sort lefelé, de ekkor működésbe lépett a „gárda". Kijelentettük, hogy a III. osztályról senki sem megy dolgozni! Sokan ijedten tiltakoztak, hogy ilyet nem lehet csinálni, hisz elítéltek, rabok vagyunk. Ezeket nagyon hamar visszatuszkoltuk a zárkájukba, és ahány zárkát csak tudtunk, mi magunk zártunk be. Mint írtam, a 61-es zárka a lépcső felett volt, az ipari udvarra nézett. Kis idő múlva egyenletes dobogás hallatszott. Valakik mennek dolgozni! Hamar kiderült, hogy a IV. osztály az. *Pap Iván* is ott lakott, lekiabáltam neki: „Nálatok nem olvasták fel a Napiparancsot?" *„De igen."* – mondta. *„És ezek után lementek dolgozni?" „Ti nem jöttök?" „Nem!"* A szétszéledt rabokat perceken belül összeszedték, és jöttek is vissza. Üres volt az udvar, csak Weisz úr és a „szakikák" lézengtek. 11 óra felé hangokat hallottunk, néhány ismeretlen tiszt, civil meg Weisz, Gáspár és a „kiber". Elég élénk volt a vita, mindent nem értettünk pontosan, csak azt, amikor Weisz elvtárs Gáspár felé fordult: *„Na, ezt jól elbaltázta! Hát, Gáspár elvtárs, maga is kap prémiumot! Most lőttek neki!"*

Egy óra múlva, épp az ajtónál lévő WC spanyolfala mögül jöttem ki, amikor megzördült a kulcs a zárban. Kinyílt az ajtó, és néhány tiszt társaságában belépett Gáspár. Mivel én voltam az ajtónál én szólaltam meg: *„Százados úr, jelentem, 61-es zárka 8 fő!”* Szemben állt velem, és nekem szegezte a kérdést: *„Milyen jogon tagadta meg a munkát?” „Százados úr! Itt 15 évre, életfogytiglanra elítélt emberek vannak. Mi nem tagadjuk meg a munkát, csak azt kérjük, hogy az ebédünket ne a formalingázos, poros műhelyekben kelljen elfogyasztanunk, csak egy kis levegőt, kis napfényt kérünk!”* Kezével majdnem mellbe lökött, amikor majdnem kiabálva mondta: *„Nincs levegő, nem adok napfényt! Felveszi a munkát!?”* Mire én: *„Nem!” „Kifelé!”* A folyosó két oldalán őrök álltak, sorfaluk közt indultam át az MZ-re. Visszanéztem s csak hat embert láttam. Mielőtt a folyosó kanyarhoz értem, elkiáltottam magam. *„Emil!”* Hallottam még a választ: *„Sunyi, jövök!”*

Nem akarok dicsekedni, a sors hozta így, de egy kicsit büszke vagyok arra, hogy a forradalom előtti Magyarország legnagyobb sztrájkját én vezettem be! A kb. 450 dolgozóból cirka 130-an tartottunk ki követeléseink mellett. A „Sztálin-várban” kötöttünk ki. Ez az MZ osztálynak egy 12 m magas fallal elkerített része volt, itt őrizték a nagyon „fontos” rabokat, akiket teljesen el akartak zárni mindennemű kapcsolattól. Itt ültek a *Grősz-, Mindszenty-*, a *Rajk-* és más kommunista perek jelentősebb vádlottjai, sőt maga *Kádár* is. Ez a rész ’56-ban már üresen állt, ide kerültünk. Naponta vittek kihallgatásra bennünket, és próbáltak rávenni a munka felvételére. Az üzem jóformán stagnált, hiszen a legtöbb kulcsszemély velünk volt. Nem fenyegetődztek, s bár a látszatot fenntartották, de lépésről-lépésre módosították a napiparancs „gyakorlati értelmezését.” Naponta kétszer sétálhattunk, s egyszer Pelcz tizedes ránk mordult: *„Pofa be!” Hollós Zoli,* aki már a 10. évét ülte, odament hozzá. *„Tizedes úr, emlékszik, hogy 5-6 évvel ezelőtt azt mondta, hogy ha verés után adják a rangot, akkor maga tábornok lesz! Emlékszik?” „Hollós, hát nem kell mindent szó szerint venni. Séta állj! Duma!”* Napról napra mind kevesebben sétáltunk. Emil sem bírta a spanglihiányt. Zárkatársai szerint kínjában öszszevágta a nikotinnal átitatott faszipkáját, és azt szívta el.

Számomra még egy emlék fűződik ezekhez a hetekhez. Egy rossz zápfogam koronája végképp letört, a fogínyben maradt gyökerek pedig berobbantak. Egy mindig nagyon jóindulatú tizedes, *Miska* (sajnos a vezetéknevére nem emlékszem) kísért át a rabkórházba. *Takáts Pista* bácsi volt a rab fogorvos. Miután megnézte, csak annyit mondott: *„Fiam, fogd meg a szék szélét jó erősen!”* – azzal munkához látott. Volt egy fogója meg néhány feszítővasa. Injekció nuku! Először az őr lett rosszul! Kiment. Én csak elájultam, mert Pista bácsi úgy belejött a munkába, hogy nem vette észre, hogy az egyik kezével úgy leszorította az államat, hogy nem kaptam levegőt. Elengedtem a széket, s igyekeztem félrehúzni a kezét, de az öreg erősebb volt! Végre kész lett, s amikor visszafelé menet a megdagadt nyelvemmel próbáltam kitapogatni a beavatkozás helyét, akkora ürességet találtam, hogy megijedtem, hogy az öreg kivette a fél állkapcsomat...

Különben ez a Miska tizedes volt az őröm egy beszélgetőn. Alighogy üdvözöltük egymást édesanyámmal, jött az őrparancsnok, és elhívta Anyát a korláttól. Szegény tiltakozott, hogy még 5 perc sem telt el a 40-ből, de az őrparancsnok egy kis oldalfolyosóhoz vezette, ahol szék is volt, és hellyel kínálta. Szólt az őrnek, hogy engem vezessen oda. Nem volt rács, korlát, alig egy kéznyújtásnyira voltunk egymástól. Láttam, édesanyám szeretne valamit mondani, mire én: *„Mondd csak, a tizedes úrban meg lehet bízni!”* Láttam, szinte kihúzta magát. A végén gyorsan körülnézett, „falazott”, és megengedte azt is, hogy megcsókolhassam édesanyámat.

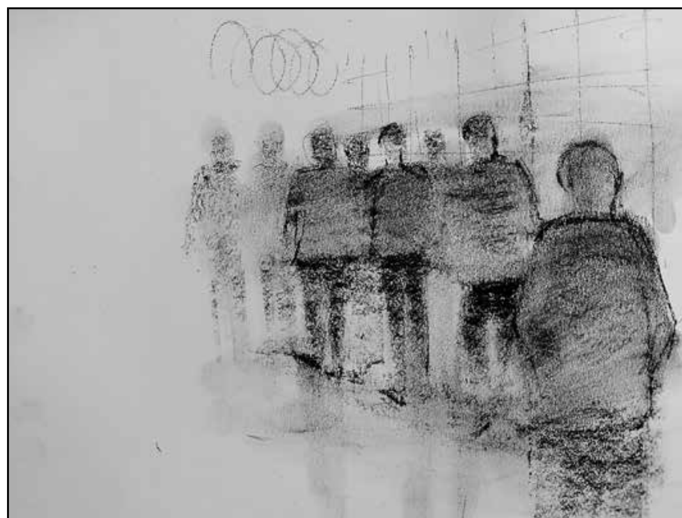
A sztrájk után visszakerülve a munkásosztályra, ismét új zárkába kerültem. Csak Hollós Zolira emlékszem. Az alattam lévő ágyon feküdt. Egy nemrég szabadult bulitársával egy őrön keresztül levél-összeköttetésben volt. Érdekes dolgokról kaptunk híreket: különböző frakciók a párton belül, Petőfi-kör, tisztogatások stb. Éltük rab életünket, dolgoztunk, mint régen, de valahogy megerősödött bennünk a hit és a remény, és szinte türelmetlenül vártuk a napot, a szabadulás óráját!

1956. október 23-án az utcára vonuló százezrek, jelszavakat skandáló tüntetők hangjától, lelkesítő beszédektől bizsergett a főváros levegője, este a Rádió épületénél már eldördültek az első lövések, de mi erről akkor még semmit sem tudtunk. A III. osztályról az utolsó műszak október 23-án este 10 órakor ment le az üzembe, de hamarosan visszahozták őket, és lelakatolták a zárkákat. 24-én és 25-én szigorú őrparancsnoki ellenőrzés mellett nyitottak. Beszélni nem lehetett, sétára nem vittek. Nem a házimunkások, hanem az őrök adták be az ételt. Még néhány emberséges őrtől sem tudtunk információt szerezni! Nem tudtuk mire vélni, amikor 25-én délután megjelent a GH-s (beszerző) tiszt, és minden elítéltnek cigarettát és gyufát osztott, holott a zárkában tilos volt dohányozni! Meg is jegyezte: *„Fiúk, vigyázzatok, nehogy tüzet fogjon a szalmazsák!”* Összenéztünk. Az eddig szokásos „k..a fasiszták” helyett egyszerre fiúk lettünk! 26-án aztán megtört a jég, az őrök egyszerre csak beszédesebbé váltak, és azt mondogatták, hogy „maguk hamarosan hazamennek!” Említették, hogy Pesten és más városokban is harcok vannak.

Így jött el október 27-e! Szombati nap volt, melynek szürke reggelén még semmi izgalmat nem tapasztaltunk. De aztán észrevettük, hogy az udvari őrök sapkájáról eltűnt a vörös csillag, és kis nemzeti színű szalag került a helyére! 9 óra körül egy rabtársunk rövid beszédet tartott a magánzárka egyik udvarra néző ablakából. Beszédét a magas falak csak úgy visszhangozták! Arról számolt be, hogy forradalom van, és az ország népe fegyverben áll, aztán felcsendült a Himnusz. A döbbenet erejével hatott, amikor sok száz torokból egyszerre zúgott fel a rég hallott fohász: *„Isten áldd meg a magyart, jókedvvel, bőséggel, Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel…”* Azt hiszem, ez volt az indító jeladás a cselekvésre, a börtönből való kitörésre! Néhány másodpercnyi feszült csend után elkezdtük verni az ablakrácsokat, ajtókat, csajkákat, vizesvödröket, és félelmetes erővel megszólalt a szavalókórus: *„Gyilkosok, engedjetek haza!”* Először a III. osztályon, talán

a 62-es zárka lakóinak sikerült kitörnie az ajtó alsó deszkáit, s a szűk résen kibújva, a folyosón talált néhány alkalmas tárggyal, szerszámmal feszegetni kezdték a zárakat. A zajra odamenő Mayer őrmester az ijedségtől elájult, de lehet, hogy csak szimulált. A rabok nem bántották, a szobájába vitték, és az így tőle megszerzett kulccsal, egymás után nyitogatták a zárkákat! A folyosókon több száz rab tolongott, amikor sikerült megszerezni a lépcsőház vasrácsának a kulcsát is. Ezt követően lementünk a földszintre, az alattunk levő I. osztályra, de ott megtorpantunk. Erős vasrács választott el az irodaépülettől, mögötte pedig géppisztolyos őrök álltak, sőt egy golyószóró is lőhelyzetben! Kérésünkre Gáspár is megjelent, magasba tartotta pisztolyát, sápadt volt, keze remegett, és hallani sem akart holmi spontán elbocsájtásról. Egy pillanatra átvillant az agyunkon: *„Ezek még fasírozottat csinálnak belőlünk!”* Azt mondta, hogy menjünk vissza a zárkákba, és alakítsunk tárgyalóbizottságot. Mi nem tágítottunk. Már-már fenyegető nyugtalanság lett úrrá a tömegen, amikor valaki elkiáltotta magát, hogy a pékségen keresztül nyitva az út! Az I. osztály egyik zárkájában az ablak helyett is ajtó volt, ezen a folyosón keresztül hordták fel a kenyeret a pékségből a dolgozók osztályaira.

Persze, mi fiatalok voltunk az elsők, akik hamar kint voltunk az ún. szenes udvaron, ahonnan csak az utcára nyíló vaskapu választott el bennünket a szabadulástól. Amikor az öreg kapuőr meglátta, hogy futunk feléje, nyitotta az utcára nyíló vaskapu két szárnyát. Kint az utcán már várt Vác népe, szabadon bocsátásunkat követelve. Boldogan öleltük át egymást, majd felcsendült a Szózat. Hirtelen éles fegyverropogás szakította meg a felemelő hangulatot. Állítólag *Ádám* ÁVH-s orvos őrnagy lövetett a rabkórház tetejéről. Az évekkel ezelőtt megjelent *Vác ’56* c. forrásgyűjteményből tudjuk, hogy még a kitörés előtt Gáspár telefonon segítséget kért *Gerencsér* őrnagytól, a híradó-iskola parancsnokától, aki bebizonyítva a forradalommal szembeni ellenséges érzületét, riadókészültséget küldött a fegyház védelmére. Az egységet *Környei Imre* híradós őrnagy vezette, saját vallomása szerint hat darab háromtonnás gépkocsival, kb. 150 fővel, és legkésőbb 15 percen belül a börtönnél voltak. Idézem szavait: *„Amint a laktanyából a börtön felé vezető egyenes főútra beértünk, már látni lehetett, hogy a börtönből tódulnak ki a foglyok, csak úgy tarkállott az úttest, mint a mákostészta.* [...] *én kiabáltam a civileknek, hogy azonnal hagyják el az utcát, mert nem felelek az életükért, a foglyokra pedig ráordítottam, menjenek vissza.* [...] *Ekkor értem egy magasságba a börtönkórház épületével. Onnan kiabáltak.* [...] *felnéztem, és abban a pillanatban a legfelső ablakban egy géppisztoly csövét láttam lefelé irányítva. De ebben a pillanatban már hallatszott is a géppisztolysorozat, és véletlenül az engem utolért, tőlem balra levő katona kapott a lábába egy lövést. Ma is úgy érzem, azt az én fejemnek szánták. Még egy civil is megsebesült.* [...] *Ugyanekkor már a katonák is tüzet nyitottak az ablakra. ... Később parancsot kaptunk, hogy azonnal vonuljunk be.”*

Sipos Loránd grafikái

Az így keletkezett tűzszünetben néhányan átszaladtunk az utcán és a szemben levő ház lakói pillanatok alatt öreg ruhadarabokat dobáltak felénk, szinte követelve, hogy *„Dobja el azt a csíkost!”* Ma is hálával gondolunk a város lakosságának önzetlen segítségére, a rabok iránt tanúsított féltő támogatásra. Rabtársaimtól tudom, hogy volt, akit napokig bújtattak, míg el tudta hagyni a várost. És volt más is, aki bujkált! Az előbb idézett Környei őrnagy szerint: *„A börtön parancsnokának, úgy tudom, valahogy sikerült bemenekülnie a kiegészítő parancsnokságra, ahol azonban nem merték bújtatni, így egészségügyi kocsival, úgy tudom, az éj folyamán bekerült a laktanyába, ahol a százados elvtárs átöltözött katonaruhába,* [...] *így nem volt feltűnő. Naponta együtt voltunk az irodában.”*

Mi szinte futás közben öltöztünk át, majd átmászva egy kerítésen, hamarosan a börtönnel párhuzamos utcán voltunk. Szemerkélt az eső, alig volt nép az utcán. Hirtelen feltűnt egy, a börtönből ismerős arc: *Toma Józsi* bácsi, egy jóindulatú őr. Behívott bennünket a házába, ahol megborotválkoztunk, felesége zsíros kenyérrel és pogácsával, Józsi bácsi borral kínált. Itt koccintottunk először a szabadságra! Ő tájékoztatott bennünket először a kialakult helyzetről, és figyelmeztetett, hogy Budapestet lehetőleg kerüljük ki, mert a visszahúzódott szovjet csapatok körülzárták a várost.

Megköszönve segítségét, elindultunk haza Bajára! Hatan voltunk: *Balogh Árpád, Eichhardt Sándor, Őry József, Pap Iván, Turányi Lajos* bajaiak, a kecskeméti Szoboszlai Miklós tartott még velünk. Kettesével mentünk, én Őry Jóskával. Amikor kiértünk a városból, a határban kutyaugatást, lövéseket hallottunk. Bebújtuk egy kukoricaszár-kúpba, de kiderült, csak nyúlra vadásztak. Később találkoztunk Pap Ivánnal és Turányival. Minden igazolvány és papír nélkül, négy napig félig-meddig bujkálva, ködös, szitáló esőben, az embereket és utakat lehetőleg kerülve, jóformán szinte végig gyalogoltunk. Négy év alatt nagyon elszoktunk a gyaloglástól, fáradtak voltunk, de hajtott a lelkierő!

Az első este, szállást keresve Veresegyházán bementünk egy faluszéli házba. A gazda kicsit gyanakodva mért végig bennünket, de beengedett az istállóba, ahol egy sovány ló és *Nyikita*, a kecske volt a hálótársunk. Szalmát a szomszédtól kaptunk. Amikor egy kis ennivaló felől kérdeztem, csak annyit válaszolt: *„Nincs semmink, csak néhány éhes gyerekünk és a mérhetetlen szegénységünk.”* Miután megmondtam, hogy kik vagyunk, szó nélkül megfordult, és elindult a ház felé. Talán megijedt és feljelent? Fél óra múlva visszajött: *„Jöjjenek be, az asszony főzött egy kis lebbencslevest!”* Szótlanul, áhítattal kanalaztuk magunkba a forró ételt, és illata még akkor is az orrunkban volt, mikor első szabad éjszakánkon az istálló szalmáján álomra hajtottuk a fejünket.

Másnap, 28-án, a gödöllői állami gazdaságot érintettük, az éppen az udvaron tartózkodó elnök elvtársnő gyanakodva nézett végig rajtunk, s azt kérdezte: *„Eldugtátok az egyenruhát?”* Talán azt hitte, hogy bujkáló ÁVH-sok vagyunk? Gyorsan továbbálltunk. A gazdaság pásztoraitól kaptunk kis sajtot. Tovább haladva, Isaszegen bementünk a falu szélső házába. Az ebéd még nem volt kész, de vasárnap lévén a már megsült lekváros buktával kínáltak. Amikor a Gyömrő felé vezető út iránt érdeklődtünk, a gazda a házával szembeni dűlőútra mutatott. Órákat baktattunk felfelé, míg végre egy kis földkunyhóból felszálló füstöt vettünk észre. Közelebb érve, a kutyaugatást hallva valaki kinézett. Egy volt katonatiszt és egy *Sándor* nevű székely góbé zugban pálinkát főztek! Persze, ittunk a szabadságra, de négy év után kicsit sok volt a néhány deci rézeleje! Lent a tanyájukon a mamája vacso-

rát készített, és egy elég nyugtalan éjszakát egy meleg istállóban töltöttünk. Harmadik napja már, hogy szabadok voltunk. Reggel egy gabonászsákokat szállító lovaskocsin a zsákok közé bújtatva vittek át bennünket a kommunista zárlaton. Egy ellenőrzésnél benéztek a ponyva alá is, de mi 4-5 zsák magasságban lapultunk. Utunk Pécel-Maglód-Üllő határában haladt, persze, gyalog. Estére az ócsai vasútállomáson reméltünk elcsípni valami vonatot, de ilyen nem közlekedett. Az éjjelt egy vagonban töltöttük.

Másnap kaptunk egy vasúti karbantartó kocsit, de mivel a pálya folyton emelkedett, félretettük. Szinte csodával határos módon ott találkoztunk ismét *Balogh Jóská*val. Falvak mellett elhaladva, a falurádiókból hallottuk a forradalmi fejleményeket, a kormány folytonos átalakulását. A negyedik napon már olyan fáradtak és közönyösek voltunk, hogy Dabas után, valahol Örkény és Táborfalva között felmentünk az országútra Lajosmizse felé. Gondoltuk, talán onnan lesz vonat Bajára. Balogh Jóska bakancsa teljesen szétment, egy motoros felvette, hogy a vasútállomásig elviszi. Amikor mi is odaértünk, vonat után érdeklődtünk. Az állomásfőnök irodájában többen voltak, de amikor beléptünk, elnémultak. Nem tudom, hogyan nézhettünk ki, mert a főnök megkérdezte: *„Hát maguk kicsodák?” „Váci politikai elítéltek voltunk, útban haza Bajára!”* Összenéztek, aztán a főnök odaszólt néhány emberének: *„Azonnal dugjátok el őket a mozdonyvezető-laktanyába, hisz húsz perccel ezelőtt ÁVH-s ellenőrzés volt itt!”* A gondnok néni morgott, hogy ilyen jöttmentek koszolják be a laktanyát, de amikor ő is megtudta, kik vagyunk, ránk zárta az ajtót, és félóra múlva a lányával együtt két karkosárnyi enni- és innivalóval tért vissza! Másnap hajnalban kicsempésztek bennünket Lajosmizséről, ahonnan Ágasegyházáig gyalogoltunk. Ott tanított Őry Jóska öccse, *Tibi.* A tantestület jobb ruhát, pénzt, élelmet gyűjtött, s onnan egy Kalocsára tartó teherautó elvitt bennünket Bajáig, ahol október 31-én este ölelhettük át rég nem látott szeretteinket. ■

Bajai művész új alkotása Kiskunhalas főterén

Szettele Katinka

■ Új köztéri szoborral gazdagodott Kiskunhalas belvárosa. A magát a halak városaként is emlegető településen 2024. május 3-án avatták fel a Baján élő szobrászművész, *Szabó Áron Halak* c. alkotását, amely azóta a főtér látványosságának számít. A művész eddig sem volt ismeretlen Kiskunhalason, az ő alkotása a Városháza utcában a kuláküldözések emlékére elhelyezett dombormű vagy a *Szovjet csapatok kivonulásának* emléktáblája, illetve a 2017-ben készített *Tapintható láthatatlan* térplasztika is.

Amint a művész – az EJF mesteroktatója – elmesélte, a kiskunhalasi a városvezetés kereste meg azzal az elképzeléssel, hogy a főtérre egy könnyen hozzáférhető, szerethető, családbarát alkotás kerüljön, amely előtt szívesen megállnak az emberek, és akár fotózkodni is lehet vele. Szabó Áron a felkérésre több szobortervet is készített, amelyek közül a helyi vezetőség választott. A végül elkészült szobor két halat ábrázol, bár az eredeti elképzelés egyetlen hal mozgását, a vízből és a vízbe ugrás mozzanatát, azaz egy mozgókép két kimerevített pillanatát jelenítette volna meg, afféle pillanatfelvétel jelleggel. A szobor ötletének világszerte vannak előzményei: Tajvanban a tajpeji állatkertnél például vízilovak emelkednek ki térkövekből, ezt a világ 25 legkreatívabb alkotása között tartják számon. Az Egyesült Államokban, Portlandben egy haltest töri át az épületet, de annak is csak a feje és a farka látszik. Amszterdamban egy földből előbújó hegedűs díszíti az operaház előcsarnokát.

Az is fontos szempont volt a művész számára, hogy a hal motívum a város címerében is megjelenik. Kiskunhalas egykor a csertán nemzetség szállásterülete volt, amelynek a neve csukát jelent. Innen eredeztethető a címerben szereplő állat. A megalkotás során az alkotó szerint a mintázás nem okozott nehézséget, sokkal inkább az, hogy eltalálja a megfelelő stílust: ne legyen se túl giccses, mesebeli, de nagyon átírt, sem teljesen valósághű, mivel az a gyerekek számára akár félelmetes is lehetett volna.

A hal Kiskunhalas központjában (Fotó: Szabó Áron)

A tervek még múlt nyáron készültek el, az agyagminta megformálása a télen két hónapig tartott, ennek alapján végül Nagytarcsán, egy művészeti öntödében készült el a bronz szoboralak, amely a cizellálás, illetve a patinázás után április elején nyerte el végső formáját. A művész maga is elégedett a végeredménnyel, de talán ennél is fontosabb, hogy azt szakmai zsűri értékelte és hagyta jóvá, és tett javaslatot arra, hogy a Bethlen Gábor téren, a városháza közelében, a városi filmszínház előtt található lépcsősoron helyezzék el. A szobrot *Fülöp Róbert*, a város polgármestere leplezte le a művész és helybeli óvodások társaságában.

Ahogy az már lenni szokott, az új szobornak vegyes volt a fogadtatása. Sokaknak tetszik, szerintük új színt visz a város életébe. Vannak azonban olyanok is, akik hiányolják a vizet, noha a három lépcső megidézi a víz hullámait. Persze vízben is jól mutatna a szobor, de egy ilyen megoldás jelentősen növelte volna a költségeket. Mindenesetre bízhatunk benne, hogy az alkotás Kiskunhalas maradandó, vidám, lélekemelő színfoltjává, sőt, még akár turisztikai látványosságává is válhat. ■

Előfizetési felhívás

Lapunk természetesen a 2024-es évre is előfizethető és megrendelhető. Az egyes lapszámok, illetve az előfizetési díjak 2024. január 1-jétől a következőképpen alakultak:

- ***egy lapszám ára változatlanul*** **400 Ft (dupla lapszám 800 Ft);**
- ***éves előfizetési díj helyben házhoz szállítással:*** **6000 Ft;**
- ***éves előfizetési díj belföldön + postaköltség:*** **12 000 Ft;**
- ***éves előfizetés külföldön + postaköltség:*** **29 000 Ft.**

Az online előfizetés lehetősége megszűnik. Rendelje meg lapunkat előre, hogy biztosan megkaphassa!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

Kárpáti Jonatán novellái

Túloldal

Ma megint egy órával hamarabb indultam, mint kellett volna, egyedül bolyongtam a kissé hűvös nyáreleji hajnalban a néptelen utcán, az orgonák virágoztak, és árasztották magukból az édes illatot, az élet illata, ezt suttogtad valamikor régen, igaz, akkor kora este volt, nem hajnal, szédelegve andalogtunk a szellős félhomályban, néha megálltunk, és szorosan átöleltük egymást, talán épp itt, a következő sarkon, a régi, betonból öntött hirdetőoszlop mellett, azóta borzasztó sok papírt ragasztottak rá és téptek le róla, felnőtt egy, ha ugyan nem két generáció, fekete-fehér plakátok és színes falragaszok ezrei lettek az enyészeté ezen a repedezett, modernkori obeliszken, biztosan lefednének egy focipályát, ezt mondanád te, ha itt lennél mellettem, de nem vagy, azaz mégiscsak itt kell, hogy legyél, hiszen én magamtól véletlenül sem gondolok ilyesmire, focipálya, ez annyira rád vall, mindig edzésről érkeztél, szabadkoztál, hogy meg vagy izzadva, kinevettelek, én is csapzott voltam, tekertem a biciklimmel idáig, a szoknyám lebegett utánam a szélben, sietnem kellett, mert megszöktem otthonról, apám aligha sejtette, hogy veled találkozom, mindig valamelyik barátnőm falazott nekünk, szabadok voltunk legalább fél órára; most még szabadabb vagyok, mert én egyedül döntöm el az irányt, igaz, hajdanán dönteni sem kellett, mentünk, amerre vitt a lábunk; a vén platánfák alá érek, lehetnek vagy hetven évesek, foltos, behemót törzsük, mint egy-egy tarka tehén, ahogy a hátsó felén ül; ezt én találtam ki, évekig újra meg újra hangosan felnevettünk, amikor erre jártunk, babakocsit toltunk az árnyékukban és iszonyú büszkék voltunk arra, hogy megállunk a saját lábunkon, gyereket nevelünk és háztartást vezetünk, fiaink és lányaink vannak, akik azóta is tehénfának hívják a platánt, talán nem is tudják, mi az igazi neve, de ezen a sétán ők sincsenek mellettem, egyedül tipegek a poros járdán, végül befordulok egy zsákutcába, régen itt földút volt, azóta felszórták murvával, soha nem jöttünk erre a nagy sár és a nyaktörő gödrök miatt, most kényelmesen járható végig, felkapaszkodom az utcát keresztben elzáró vasúti töltésre, kitaposott ösvény vezet fel, szinte jólesik a kényszerű hegymászás, tanácstalanul állok meg a sínekkel párhuzamosan húzódó drótok előtt, túl magasan vannak ahhoz, hogy átlépjem őket, és túl alacsonyan, hogy átbújjak alattuk, de különben sem tudom, mi vár rám odaát, inkább visszatérek megszokott, sokszor bejárt utamra; a portás régi ismerősként köszönt, az éjszakás nővér éppen menni készül, fáradtan rám mosolyog, kihúzza nekem az ágy alól a kopott, fehérre festett csővázas hokedlit, a műbőr huzat minden ráncát és repedését ismerem már, leülök, borostás arcodat nézem, a borbély mindig szombat délután jön, majdnem egyhetes ez a szürke szakáll, ami még idegenebbé és kifürkészhetetlenebbé teszi az arcodat, lehunyt szemeid ki tudja, mit látnak, vakon tapogatod-e az utat, vagy visz a lábad, amerre menned kell; megszokott mozdulattal a kezedért nyúlok, s miközben a gépek zihálását hallgatom, egyre csak a töltés tetején keresztben feszülő drótokra tudok gondolni.

Sipos Loránd grafikái

Ultraviola

Cérnaszálon függ az életünk, szakadék peremén egyensúlyozunk nap mint nap. Túlzás lenne ezt állítani?

Megesik, hogy miközben az autópályán száguldó kocsiban ülök, elgondolkodom rajta: mennyi mindennek kell jól működni ahhoz, hogy én biztonságosan közlekedjek. Vegyük csak a féket: lenyomom a pedált, ez a mozdulat a fékfolyadékot a csöveken át a megfelelő munkahengerekbe préseli, azok a féktárcsához szorítják a fékbetéteket, az autó megáll.

Belépek egy liftbe, búgva elindul felfelé. Szinte látom, ahogy egy hitvány drótkötélen fityegünk mind, lelki szemeim előtt elemi szálakra szétbomló sodrony feszül, a vékony drótok sorra pattannak el, pang, pang, pang, egyik a másik után, és amikor kilépek az ajtón, pont olyan érzésem van, mint a kalandfilm hősének, aki az utolsó pillanatban rugaszkodott el a mélybe hulló függőhídról. Lopva hátrapillantok, szánom a zuhanó fémkoporsóba zárt embereket, akiket magam mögött hagytam.

Bokáig, térdig, derékig gázolok a sós vízben, aztán belevetem magam, a hullámok összecsapnak a fejem fölött, nem mozdulok, várom, hogy mi történik, Arkhimédész felfedezése ma is érvényes-e még, veszítek-e annyit a súlyomból, mint a testem által kiszorított víz súlya; és vajon mennyire megbízható a testem fizikája, tényleg könnyebb vagyok-e, mint a térfogatommal megegyező mennyiségű tengervíz, ezen múlik minden, mert mi van, ha valaki valahol tévedett, ha a sejtjeim összeesküdtek ellenem, és el vagyok nehezülve, akkor lesüllyedek, mint az elázott uszadékfa, látok is a mélyben egy letört olajfaágat, apró halak úszkálnak körülötte, már benőtte a tengeri fű, ott fogok én is heverni, mozdulatlanul, merev és kihűlt testtel… Ám érzem, hogy ezúttal megúsztam, a tengerfenék távolodik, pedig nem-hitem szerint közelednie kellene, hideg víz helyett forró napsütést érzek a hátamon.

Remegő kézzel nyomkodom az ATM gombjait, nem létezik, hogy a PIN kódom működni fog, vezetékek kilométereinek, integrált áramkörökbe zárt ellenállások, tranzisztorok tízezreinek összehangolt működése kell ehhez, és

mégis, a csoda újra megtörténik, az elektronok a gondolatnál sebesebben megtették kifürkészhetetlen útjukat, a folyamat végét jelzi egy halk kattanás, a bankjegyek máris a zsebemben lapulnak.

Bámulom a bambuszt a kertünkben, nagyon gyorsan növekszik, egyszer régen megmértük, tizenkettő és fél centimétert nőtt huszonhárom óra alatt, szóval majdnem látni, ahogy magasodik, a föld alatt titokzatos gyökerek és kapillárisok, sejtek és rostok végzik a munkát, több sor hosszúságú képletekkel leírható vegyületek bomlanak és keletkeznek, a zöld növény diadalmasan tör az ég felé, és én nem értem, hogyan lehetséges ez; felmarkolok egy jókora adag földet, egészen közelről nézem, semmit nem látok, mégis, benne van a bambusz, az élet, a csoda, valahol elrejtve, nem látható és alig hihető módon.

Ezerszer, tízezerszer megbántottam azokat, akiket legjobban szeretek, kizárt dolog, hogy még egyszer feloldozást kapjak, ez nem lehetséges, előbb vagy utóbb el kell, hogy romoljon a megbocsátóképességük, az emberi lélek túlontúl finom és érzékeny szerkezet, és én nem egy apró homokszemet ejtettem bele ebbe a csodálatos mechanikába, hanem lapáttal szórtam a sittet a csillogó fogaskerekek közé, törtem és zúztam, aztán elborzadva a rombolás következményeitől süketen és vakon rogytam le a földre; mégis, amikor felriadtam, a gépezet újra csak forgott és ragyogott, szebb volt, mint valaha, én pedig féltem a szemekbe nézni és a mosolyokat viszonozni, mert nem tudtam hinni, hogy ez megtörténhet.

Végül becsukom a szemem, hogy ne lássak semmit, és újra hinni kezdek mindent. ■

Újabb bajai Kunszt József-díjasok

■ Ebben az évben is május 15-én, a névadó érsekké történő kinevezésének évfordulóján adták át Kalocsán, az Astriceum Érseki Múzeumban a Kunszt József-díjat. Ezzel az elismeréssel a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye által fenntartott iskolák, a főegyházmegye területén működő szerzetesrend által működtetett iskolák, valamint a Kalocsán működő önkormányzati/állami iskolák egy-egy pedagógusát jutalmazzák. Ebben az évben bajai is szerepelt díjazottak között: **Kupszáné Ozvald Katalin**, a Szent Balázs Katolikus Általános Iskola és Óvoda tanára, valamint **Hajdók Róbert**, a Szent László ÁMK főigazgatója vehette át a kitüntetéssel járó díszoklevelet és plakettet. Az elismerést ünnepi ceremónia keretében a díjat alapító *dr. Bábel Balázs* kalocsa-kecskeméti érsek adta át a jutalmazott pedagógusoknak.

A kitüntetetteknek ezúton is sok szeretettel gratulálunk! ■

A 2024. évi díjazottak dr. Bábel Balázs kalocsai érsek, méltatóik és egyházi vezetők társaságában

„Egész életemet végigkísérte a napsütés”

Dr. Ragadics Erzsébet aneszteziológus főorvossal hosszú pályafutásról, afrikai kalandokról, a méltó halál lehetőségéről

■ *Aki ismeri DR. RAGADICS ERZSÉBETet, csak irigyelheti. Töretlen életkedvét, humorát, tettrekészségét, amely még a 85. születésnapja után sem hagyja cserben. A bajai kórház aneszteziológiai részlegének, majd intenzív terápiás osztályának alapítójaként otthagyta a kézjegyét az intézményben, majd nyugdíjazása után a kalocsai kórházban is hasonló kvalitású munkát végzett és végez a mai napig: ha kell, még most is odaáll egy-egy operáció mellé, és biztosítja a műtéti érzéstelenítést, akár hosszú műszakokban is. Közben pedig teljes, aktív életet élt, világot látott, és ma sem okoz neki problémát, hogy részt vegyen bármely eseményen, amelyet fontosnak talál. Az újságíró számára megtisztelő, ha felajánlják neki a tegeződést: dr. Ragadics Erzsébettel beszélgetni egyébként is maradandó élmény.*

Fotó: Kelemen Áron

Dr. Ragadics Erzsébet

Sándor Boglárka

■ – Úgy tudnám összefoglalni az eddigi életemet: jöttem, láttam, győztem! Bárcsak mindenki így lenne ezzel… Én azért érzek így, mert tudjuk, hogy az ember életútja általában tele van mindenféle feszültséggel, buktatókkal, pl. a pályaválasztása miatt, nekem viszont megvalósultak az álmaim, és mozgalmas, gazdag, változatos, tartalmas élet adatott. Egy tél végi, tavaszt ígérő, ragyogó napsütéses napon születtem 1939-ben: ez kísért végig az életemen, és hálás vagyok érte a sorsnak. Madarason születtem, ahol a lakosság magyar, német, illetve bunyevác volt, bennem mindezek keveredtek. Felmenőim rátermett, a világra nyitott emberek voltak. Többféle foglalkozást űztek, voltak köztük iparosok, kereskedők, pedagógusok, de a művészi érzék is jelen volt a családban, pl. a szabadkai nagyanyám hozta magával a zene és a képzőművészet iránti elhivatottságot. Kicsit talán elkényeztetett gyerek voltam, ezt onnan tudom, hogy a később született húgom és unokatestvéreim szemében én voltam a *„bezzeg Erzsi”*. A háború kitöréséig nagyon szép életünk volt, de akkor minden megváltozott. El kellett hagynunk a falut. Édesapám elektromossággal foglalkozott, a környék villamosításában vett részt jól menő vállalkozóként. Volt egy villánk Siófokon, oda költöztünk át, és apám el tudott helyezkedni az Elektromos Műveknél. Én ott nőttem fel, a Balatonnál, iskolába is ott jártam. Állítólag nagyon aktív, mozgékony gyerek voltam, a pedagógusaim szerettek. Valószínűleg belefértem az elképzeléseikbe, mert könnyen tanultam, de mozogni is szerettem, kézügyességem is volt, sosem volt gondom az iskolában.

Menyasszonyként dr. Tóth Kálmánnal

– Meddig tartott ez a békés állapot?

– Jöttek az ötvenes évek, megkezdődött Zala megye villamosítása. Apám jó szakember lévén ebben megint kiemelt szerepet kapott, vidékre kellett mennie, távol volt a családjától. Egy karácsonyi szünet alkalmával elmentünk meglátogatni, és mire visszajöttünk, kipakolták a villánkat, és beköltözött a párttitkár. Nem tehettünk semmit, bár édesanyám mindent megpróbált, de csak fenyegetéseket kapott. Sosem tudtuk visszaszerezni, ami a miénk volt. Elköltöztünk a Zala megyei *Nagykapornak* faluba, és a nulláról kezdtünk mindent. Gimnáziumba Zalaegerszegre mentem, ahol szintén sikerült boldogulnom, a testnevelő és a biológiatanárom is nagyon kedvelt, és terelt volna a saját szakterülete felé, de nekem akkor még más terveim voltak. Lejárt Budapestről egy tánctanár, és szervezett egy csoportot, ahová az elsők között beválogatott. Jó volt a ritmusérzékem, a színpadon mindig szólót táncoltam, és kitaláltam, hogy koreográfus szeretnék lenni. Csakhogy édesapám ezt nagyon ellenezte. Azt mondta, ezen a pályán harmincéves koromra már nem leszek senki és semmi, és próbáljam csak meg az orvosit; ha oda nem vesznek fel, akkor mehetek táncosnak. Felvettek a Pécsi Orvostudományi Egyetemre, rögtön elsőre.

Érdeklődő egyetemistaként a mikroszkóp felett

– Tudtál örülni ennek?

– Az első két évben a kínok kínját álltam ki, úgy éreztem, a realitás egyáltalán nem az én világom. A csoportvezetőm rögtön az első gyakorlatról ki is zavart, mert felszólított, és kiderült, hogy nem készültem fel. Akkor abba is akartam hagyni az egészet, de végül nem tettem. Túléltem az első két évet, azt mondták: aki azon túljut, az Isten se menti meg attól, hogy orvos legyen. Nem mondom, hogy nem voltak további válságos pillanataim, de nagyon sok segítséget is kaptam. Olyan is előfordult azonban, hogy a párttitkár minden héten berendelt magához beszélgetésre, de mivel ezt másokkal is megtette, nem gyanakodtam semmire. Éppen közeledett egy kollégiumi bál, ahol szerepeltem egy táncjátékban, én voltam Ámor, a kollégium igazgatója pedig arra utasított, hogy lőjem meg a nyilammal a párttitkárt. Akkor már sejtettem, hogy ez nem vezet jóra. Aztán egyszer elhívott bélyeget ragasztani a pártbizottsághoz, de vittem magammal a barátnőimet is. Amikor befejeztük a munkát, hazakísért minket, de a kollégium előtt a barátnőimet beküldte, engem pedig visszatartott, és vallomást tett. Tudtam, hogy most nekem is színt kell vallanom, de őszintén megmondtam, hogy nem érzek iránta semmit. Tudomásul vette, nem lett belőle semmi bajom, utána sem zaklatott, sőt később, amikor már férjnél voltam, segített is: egyszer hivatalos véleményt kellett írnia rólunk, és igen becsületesen járt el. Az egyetemen aztán több hódolóm is akadt, de senkivel sem foglalkoztam komolyabban, inkább kulturális téren működtem. Tanultam, mert ezt ígértem a szüleimnek, és végül is a manuális területen keresztül szerettem meg az orvosi hivatást: kórbonctanon, sebészeti gyakorlaton, az anatómiai boncteremben sok lehetőséget kaptam bizonyítani, és meg is éreztem magamban az ambíciót, hogy van dolgom az orvosi pályán.

– A férjedet is az egyetemen ismerted meg?

– Negyedévben szülészeti gyakorlatra mentünk a pécsi egyetem szülészeti klinikájára, *dr. Tóth Kálmán* ott volt tanársegéd, ő lett a csoportvezetőnk. Az első órán én a fiúk között ültem (mindig jó barátságban voltam velük), de ő rám szólt, hogy üljek át mellé (és ott is maradtam örökre). Aztán utálatos is volt velem. Jött egy kismama, akit meg kellett vizsgálnunk, ő elmondta a módszert, és engem szólított ki. Elvégeztem a külső vizsgálatot, aztán meg is hallgattam. Kérdezte, mit hallottam, mondtam, hogy magzati szívhangot. Mire ő kifakadt: *„A kutyafülét! Nem hallott maga semmit!”* Akkor úgy gondoltam, itt véget is ért a pályafutásom, ebből biztosan nem fogok tudni levizsgázni. Később láttam az udvaron, ahogy ebédelni ment a kollégáival, és beszélgettek: én úgy éreztem, hogy rólam. Így kezdődött, megjött álmaim lovagja. Már házasok voltunk, amikor diplomáztam. A férjem nagyon szeretett fotózni, gyönyörű portrékat készített rólam.

– Hol kezdtétek a közös életet?

– Pécsett, és nagy dologként éltem meg, hogy új diszciplínaként akkor indult a gyereksebészeti osztály, amely a gyerekgyógyászatból alakult ki. Oda kerültem, ez volt az első munkahelyem, és nagyon hamar kiderült, hogy illik hozzám, ebben megtalálom önmagamat. Rengeteget dolgoztam, hamar önállóságot kaptam, a házasságunk első éveiben sokat ügyeltem, de nagyon szép időszak volt. Már akkor voltak elképzeléseim arról, hogyan kellene például olyan dolgokat megvalósítani, hogy a gyereket ne szakítsuk el az édesanyjától, amikor műtétre visszük, és legyenek olyan kórtermek is, ahol bent lehet vele a szülő is. Közben megszületett *Kinga* lányom, és igaz, hogy akkoriban csak három hónapot lehetett otthon maradni gyerekkel, de akkor is megtorpanást okozott a pályán. Érdekes az emancipált nők helyzete, mert a karrierépítésbe bele kell helyezni a gyerekvállalást is – igaz, a férfiak esetében ekkor még a katonaság jelentett hasonlót. Szóval, magam is megálltam kicsit, hátrányos helyzetbe kerültem, de közben kialakult bennem egyfajta kalandvágy, amiben közrejátszott az is, hogy anyagilag sem volt olyan a helyzetünk, amilyet szerettünk volna. Én többre vágytam, és akkoriban volt arra lehetőség, hogy az orvosok elmenjenek külföldre dolgozni. Nekem ez nagyon tetszett, mert úgy voltam vele: világot is látok, pénzt is keresek. Még várandós voltam Kingával, amikor már mondogattam a férjemnek, hogy el kéne gondolkodnunk ezen, és pályázzunk meg valami külföldi lehetőséget. Erre felháborodott, hogy mégis milyen ötleteim vannak várandós létemre! Egész közös életünk során nem tudott lemondani arról, hogy oktatóm és fegyelmezőm legyen, de én ezt nem is bántam, szerintem egy nőnek szüksége van arra, hogy valakire felnézhessen.

– Végül mégis elmentetek külföldre.

– Egyéves volt Kinga, amikor épp a férjem jött haza azzal, hogy lenne egy lehetőség Algériába menni. Én egy percet sem gondolkodtam, azonnal rávágtam: menjünk! Ez azért kemény döntés volt, mert a gyerekemet itthon kellett hagynom az édesanyámra, hiszen nem tudhattuk, milyen körülmények közé kerülünk. Nagyon nehéz volt az elválás. Igaz, hogy az anyámnál jobb anyát elképzelni sem lehetett volna. Később aztán édesanyám ki is hozta utánunk a lányunkat, kétéves volt már akkor, a repülőtéren nem ismert meg minket.

– Hogyan értékelted a kinti időszakot?

– Mindenképpen tágabb nézőpontot adott. Másként láttuk a világot. Kalandos és izgalmas volt. A férjem a szülészeti osztályon dolgozott, én a gyerekosztályon, egy személyben vezetők és beosztottak voltunk. Nagyon szép emlékeket őrzök! A Musztafa Egyetem kihelyezett kórházában dolgoztunk a Szahara lábánál, az Atlasz-hegységnél. Oda jöttek fel a betegek a Szaharából, mi meg csak néztük, milyen esetek fordulnak elő. Olyan betegségekkel találkoztunk, amilyeneket itthon soha életünkben sem láttunk volna, olyan fertőzésekkel, amelyeket felismerni is nehezen tudtunk. A csecsemőhalandóság borzasztó volt. Olyan gyerekbetegségeket kellett kezelnem, amelyek otthon a Sabin-csepp bevezetése óta már rég nem léteztek, de ott ezt még

nem ismerték. Gyerekgyógyászként és gyereksebészként összedolgoztam mindenkivel, hatalmas volt az osztályom, gyakran harminc csecsemővel. Volt arab ápolószemélyzet, akik franciául szépen beszéltek. A férjem is nagyon jól beszélt franciául, én azonban csak keveset, inkább már ott szedtem össze, amit kellett, de azért boldogultam. Elég hamar magamra találtam ott is, és a megyei főorvossal, aki Németországban végezte az egyetemet, elkezdtük megszervezni a csecsemőgondozást, tanácsadást, a védőoltások beadását, terhesgondozást. Mindenben részt vettem, közben az osztály dolgait is elláttam. Nagyon produktív volt a közös munka, a műtéteknél is együtt ügyeltünk. Az egyik legszebb emlék az életemben, hogy hajnali 4-kor látom a napfelkeltét, ahogyan az Atlasz-hegység hágóján épp visz az arab sofőr a tanácsadásra. Mondták ugyan, hogy az arab sofőrökkel egy nőnek vigyáznia kell, de nekem sosem volt ezzel problémám, szerettek, tiszteltek. Aztán odaértünk az oázisba, és körénk gyűlt a falu apraja-nagyja. Mindenkit meg kellett vizsgálnom. Egyik-másik csecsemőt alig tudtam meghallgatni, mert a születésekor ráadott ing úgy feszült rajta, hogy le kellett szaggatnom. A felnőttek között is csak a nagyon súlyos szívbetegeket lehetett kiszűrni, de tartottunk tanácsadást, adtunk be védőoltásokat. Amikor végeztünk, behoztak egy kecskét azzal, hogy leszakadt a tőgye, és kérték, hogy varrjam össze. Nekik ez fontos volt, hiszen a kecsketejből éltek. Mondták, hogy ők is el tudják végezni, de orvosilag én jobban értek hozzá. Összevarrtam. Sokat utaztunk, az egész országot bejártuk. Négy és fél évet voltunk kint, 1969-ben épp Marokkóban jártunk, amikor rosszullét fogott el. Előzőleg megszúrtam az ujjamat, és azt hittem, szepszisben fogok elpusztulni. Aztán kiderült, hogy terhességi rosszullét volt. Innentől már nem élveztem az utazást, állandóan émelyegtem. Hazajöttünk, megszületett a fiam, aztán visszamentem Pécsett a gyereksebészetre, Kálmán is visszatérhetett a saját szakterületéhez, de szeretett volna onnan továbblépni, önállóságra törekedett. Akkoriban egy kórház osztályvezető főorvosa sokkal nagyobb hatáskörrel rendelkezett, ő is erre vágyott. Volt egy lehetőség Baján, megpályázta, meg is kapta. Én még egy évet maradtam Pécsett, amíg ő Baján mindent előkészített, akkor jöttünk mi is a két gyerekkel. Baján nem volt gyereksebészeti státusz, mégis jól jött a gyerekgyógyász szakvizsgám, mert az akkori főorvos épp elkezdett gyerekkörzeteket szervezni, így megint új diszciplínával szembesültem. Természetesen elvállaltam, de közben hiányzott a manualitás meg a műtő. Olyan élményeim voltak, hogy mentünk ki a tanyára intramuszkuláris injekciót beadni. Kijöttek a tanyasiak a házuk elé, és egymásnak kiabálták: *„Gyertek, mert jön Margit néni fekete biciklivel, meg a segédje fehérrel!”* Vagyis Margit néni, a védőnő, én meg a segéd. Ebből elég volt! Mivel közben folyamatosan kaptam ígéreteket, igyekeztem visszatérni a kórház kötelékébe. A kórház akkori vezetése kitalálta, hogy vegyem kézbe a műtéti fájdalomcsillapítást, ami szintén új, de már világszerte alakuló tudományterületnek számított. Országos szinten is egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy a műtéti fájdalomcsillapítás szervezetten történjen, a klinikákon már külön osztályok szerveződtek. Pécsett hozzánk is jártak altatni a műtéteimhez, tisztában voltam a nehézségekkel, de úgy gondoltam, ha operálhatok, végezhetek szakrendelést és folytathatom a gyereksebészetet, akkor elvállalom az aneszteziológiai osztály megszervezését is. Ennek épp nemrég ünnepeltük az ötvenedik évfordulóját.

– *Hogyan indult a munka?*

– Fel kellett építeni, mivel a bajai kórházban csak reglokális érzéstelenítést végeztek az urológiai osztályon (a debreceni klinika főorvosa hozta a módszert, amit egyébként máig is használunk). Volt egy fiatal kolléga, aki úgy gondolta, megpróbálkozik vele, és megszervezi az osztályt, de hamar rájött, hogy nem egyszerű, és inkább elment háziorvosnak. Ez később is tendencia volt, hogy nálam tanult kollégák a könnyebbik utat választották, és elhagyták a területet. Úgy gondoltam, ha kis lépésekkel haladunk is, megpróbálom. Első dolgom volt az asszisztenciát kialakítani nővérekből, műtősnőkből. Mindaddig a műtősnők végezték a helyi érzéstelenítéseket az operációknál, én pedig úgy ki akartam emelni egy-egy tehetséges műtősnőt, jól felkészült szaknővért, hogy külön csapatunk legyen. Sikerült, csakhogy az első két emberem közül, akik a tanfolyamot elvégezték, az egyik sajnálatos balesetben életét vesztette, a másik elment Szegedre, mert jobb lehetőséget kínáltak neki. Én meg maradtam, és újrakezdtem. Ismét sikerült jó csapatot összehozni, akiket elküldhettem tanfolyamra. Közben én is jártam az intézeteket, mindenhol figyeltem, hogyan dolgoznak, nagyon sok segítséget kaptam országos és megyei szintről is. Végül nagyon ügyes csapat verődött össze: a *„szundi bébik”*. Mindenki tudta a dolgát, és már minden műtéthez biztosíthattam szakasszisztenciát, aki felelős volt az eszközökért, sőt, amikor már altatógépeket is tudtunk beszerezni, annak a funkcióját is ismerték. Reggel végigmentem az összes műtéten, elindítottam, az asszisztens felügyelte, én a legkritikusabb esetnél maradtam, vagy oda rohantam, ahol be kellett segíteni. Ez évekig működött így, éjjel-nappal biztosítottunk, közben arra vágytunk, hogy váljunk le a műtőkről, az osztályokról, legyen önálló csapatom, amely önálló paraméterekkel dolgozik, az eszközöket saját felelősségére, saját leltárral tárolja. A vezető asszisztensem, *Szabó Hajnalka* mindent kézben tartott, akkor nekem már nem kellett olyan dolgokkal foglalkoznom, mint a személyi és az eszközállomány, a sterilitás, mert ezt mindig remekül ellátta. Tulajdonképpen neki és annak a csapatnak köszönhetem, hogy elindultunk. Következő lépésként orvost szerettem volna. Státuszt hirdetni nem lehetett, de azért elment a hír, és jöttek is jelentkezők Szegedről, Pécsről, de mindenki csak rövid időre maradt, amikor világossá vált, hogy nagy a terhelés, és alig van benne pénz, ráadásul az orvos kollégák sem voltak velük túl kedvesek, mert mindenki féltette a maga jövedelmét. Ezért inkább elmentek háziorvosnak, vagy más területre távoztak. Akkor jött az ún. *szabad kéz orvos* ötletem: minden fiatal orvos, aki belépett a kórház kötelékébe, töltsön három hónapot a részlegünkön, így felkészülhet bizonyos feladatok elvégzésére. Ez meg is valósult, és nagy segítséget jelentett. Igaz, közben azért fel is tudtunk már mutatni ezt-azt, hiszen pl.

Az algériai vendégmunka idején a hálás helybeliekkel

az Országos Reanimációs Intézet a vándorgyűlését Bajára helyezte (1974). Az már tudományos kongresszusi megmozdulás volt, ahol egy dolgozattal is szerepeltünk, és fel is figyeltek ránk, további segítséget kaptunk. Az osztály szerveződése úgy alakult, hogy először csak szolgálat voltunk, megbízott vezetővel. Én közben még operáltam, végeztem a szakrendelést, de egy idő után világossá vált, hogy így már nem működik, és le kell tennem a szakvizsgát. Ez 1978-ban meg is történt, ezután részleg lettünk.

– *Ez milyen változást hozott?*

– Akkor már felmerült az intenzív osztály szükségessége, hogy ne csak a műtéti fájdalomcsillapítás működjön, mert egyre több olyan beteg volt, akihez oda kellett mennünk az osztályokra, akár újraélesztést is végezni egy-egy belgyógyászati, kardiológiai vagy traumatológiai probléma esetében. Mindenhol ott voltunk a táskánkkal, de utána már nem szólhattunk bele semmibe, és nem tudtuk végigvinni, amit a szakma már megkövetelt. Akkor már voltak ajánlások a szakma részéről, és külföldről hozták haza kint dolgozó magyar aneszteziológus kollégák annak az igényét, hogy legyen intenzív osztály. Ott is elindultunk. Néhány fiatal orvossal, aki nem akart azonnal továbbállni, igyekeztünk mindent összehozni. Kellett műtői és osztályos ellátás, valamint a személyi állomány és a tárgyi feltételek biztosításáról gondoskodni. Nehezen indult, de szép lassan építkeztünk, csak a sebész kollégákkal volt konfliktusunk. Nagy segítségünkre volt a Kecskemétről idekerült traumatológus főorvos, aki már dolgozott intenzív osztályos rendszerben, közösen tudtuk vinni a traumatológiai és az intenzív osztályt. Nagyon sok traumatológiai eset volt, pl. balesetek miatt, de ezeket már helyben meg tudtuk oldani. Ehhez viszont kellett az is, hogy meg tudjuk tartani az orvosokat. A kórház és a város vezetéséhez fordultunk segítségért, akik megemelték az orvosok fizetését, így hamarosan megjelentek a frissen végzett, a szakmát elsőként választó orvosok, akik közben letették a szakvizsgát, és igen jó csapatot állíthattam össze. Fiatalok, érdeklődők, terhelhetők, okosak voltak, volt egyéni elképzelésük, és a nővérek is jól felkészült munkaerőnek bizonyultak a főnővér, *Illés Márta* vezetésével. Lehetett fejlődni, státuszt hirdetni: nagyon sokat köszönhetek nekik. Hosszú a névsor az orvosaimból: *Szabó Emese, Keresztes Rita, Hegedűs Beatrix, Korontai Rita, Molnár Magdolna, Szilágyi Piroska, Pafféri Éva, Szabó László, Repáruk Jenő* és nem utolsósorban *Fenyő József* és *Szarvas Róbert.*

– *Ez volt a hőskorszak?*

– Igen, egy aneszt-intenzív história, és közelítettünk az 1980-as évekhez. Azt is fontos kiemelni, hogy a vidéki kórházak közül elsőként kapcsolódtunk be a transzplantációba, és végeztünk donorgondozást. Aztán szóba jött a sürgősségi ellátás igénye. Abban is tevékenykedtünk, és próbálkoztunk, hogy jöjjön létre, mert volt olyan esetünk, amikor egyértelműen láttam, hogy sikerült volna segíteni, ha lett volna sürgősségi ellátás. Egy fiatal nő például úgy került be a kórházunkba asztmás rohammal, hogy teljesen leállt a légzése, oxigénhiányos állapotba került, de még a belgyógyászaton sem tudták ellátni. Ha lett volna sürgősségi, másként alakult volna a sorsa, így azonban a szívét vissza tudtuk hozni az osztályunkon, de az agyát nem, és négyéves kornak megfelelő állapotban élt még kb. 15 évet, a családja ebben ment tönkre… Sürgősségi osztályon azonnal tudták volna kezelni az asztmás rohamot, ezért nagyon igyekeztünk annak megvalósítását szorgalmazni. Nagy ötlet volt az ügy érdekében létrehozott *Az Életért Alapítvány* (1994-ben), amelynek keretében pl. jótékonysági rendezvényeket szerveztünk a Művelődési Ház (*Béres Béla, Torma Zsuzsa*) aktív közreműködésével. A mai napig végtelenül hálás vagyok az akkori városvezetésnek és a környék lakosainak, akik felismerték, milyen fontos ügyet támogatnak az adományaikkal. (Jó, ha tudjuk, hogy nemcsak a covid idején volt itt hatalmas társadalmi összefogás, hanem már harminc évvel előtte is.) Ebből tudtuk fejleszteni az osztályt: gépeket, eszközöket szereztünk be. Például az első, nagytudású Siemens lélegeztetőgépet is akkor vásároltuk meg, ezzel a mai napig is dolgoznak a bajai sürgősségi osztályon, még mindig hálás nekünk az ottani csapat, hogy megszereztük.

– *Meddig tartott ez az időszak?*

– Egészen a 90-es évek végéig nagyon jól tudtunk dolgozni a fiatal kollégákkal. Mindenre nyitottak, jól felkészültek voltak, kitűnő manualitással és jó szakmai megérzésekkel rendelkeztek. Tudományos fórumokon is megmérettük magunkat, elismeréseket kaptunk. Én úgy éreztem, hogy az osztály harmonikusan, szinte már bensőséges, családias hangulatban működik. Máig hálás vagyok az összes kollégának, hogy elfogadtak vezetőnek, mert ráéreztek, hogy mit is akarok, és hittek a megvalósíthatóságban. Létrehoztuk együtt a központi aneszteziológiai intenzív terápiás osztályt (KAITO). Nélkülük ez sem sikerült volna. Az volt a vezetői koncepcióm, hogy hagyni kell az egyéniség kibontakozását a lehetőségekhez mérten a szakmában is, biztosítva hozzá a hátteret. Megadtam nekik, mert tudtam, hogy annyiféleképpen lehet jól csinálni! Nem biztos, hogy mindig a protokollnak megfelelően kell cselekedni, nagyon fontos, hogy gyorsan, jól, határozottan kezelni tudjuk a hirtelen bekövetkező helyzeteket. Bennem is megvolt a gyors helyzetfelismerés képessége, sosem estem pánikba, nem vesztettem el a nyugalmamat. A legnagyobb eredménynek azonban azt tartom, hogy azon emberek közül, akik nálam kezdtek, a legtöbb ma is a szakmában dolgozik, és bármilyen szinten megállja a helyét.

– *A te munkádat is elismerték sokféle díjjal.*

– Kaptam a kórház részéről és a város részéről is elismeréseket, az egyetemen pedig átvehettem előbb az arany-, majd a gyémánt diplomát. Legutóbb Kalocsán kaptam Semmelweis-díjat. Életünk legszebb,

legproduktívabb része Bajához kapcsolódik, a férjem megalapította a szülészeti osztályt, iskolát teremtett, ma is ennek alapján működik. Ő is nagy tiszteletnek örvendett, nemrég, amikor itt, Baján ünnepeltem a születésnapomat, eljöttek hozzám az egykori kollégái. Itt nőttek fel a gyerekeink is: a lányom szabadúszó művész, a fiam vállalkozó lett, és van két szépséges és reményteljes unokám. Bajával kapcsolatban csak szépre, jóra emlékszem. Én voltam azon diplomás nők egyike, aki egyszerre építgette a szakmai karrierjét, családi egyensúlyt teremtett, ezen felül pedig feleségként esténként még szépnek is kellett lennie. Szabadidőm terhére előadásokat tartottam az egészséges életmódra nevelésről. Aztán természetesen jött a nyugdíjas időszak. Úgy volt, hogy Baján maradok, gondoltam, van itt nekem helyem. Csakhogy nem így történt.

– Ezért mentél el Kalocsára?

– Kinga lányom bölcsen mondta: nem jó ott maradni, ahol az ember vezető volt, mert az új főnököt gátolhatja a saját elképzelései megvalósításában. Erre a férjem is rájött, elvileg neki is lett volna helye a bajai szülészeten. Még aktív voltam, amikor megkeresett a kalocsai kórház főorvosa, és hívott, hogy menjek át hozzájuk. Visszautasítottam azzal, hogy nekem itt helyem van, de amikor átadtam az osztályt, már az első napon olyan lelki sérülés ért, hogy nem maradhattam, ezért elfogadtam a kalocsai lehetőséget, csak azt kértem, hogy Kálmánnak is biztosítsanak helyet. Ott is jól éreztük magunkat, kamatoztathattuk a megszerzett tudásunkat, tapasztalatainkat. Én továbbra is nyolc órában dolgoztam, nagyon megbecsültek. Most már egyedül vagyok, a férjemet elvesztettem, de szépen, békésen, méltósággal, a gondoskodásom mellett ment el. Azóta egyedül élek a kórházi szolgálati lakásban, de nagyon szeretem, minden reggel besüt oda a nap. A kórház vezetése továbbra is nagy becsben tart, és munkával el tudom foglalni magamat. Még mindig rengeteget dolgozom, bár éjszakai ügyeletet már nem szívesen vállalok, arra ott vannak a fiatalok. Magam is mindenkit megbecsülök, minden kórházi dolgozót munkatársamnak, kollégámnak tekintek, nélkülük nem működne semmi. Kalocsán is sikerült a csapatépítésből részt vállalni, segítettem abban, hogy létrejöjjön a sürgősségi osztály. Találkoztak az elképzeléseink a kórház vezetésével, hálás vagyok ezért is.

– Vannak még szakmai céljaid?

– Van egy nagy célom, amely abból indul ki, hogy látom: az intenzív osztályos betegellátás némileg eltorzult. Nagyon sokat fejlődött a technika, és megmentünk olyan betegeket, akik már soha nem lesznek képesek a minőségi életre. Nálunk adva van a technika ahhoz, hogy életben tartsuk a pácienst, amíg a szervezete föl nem adja. Ez már méltatlan. Senkinek sincs joga ahhoz, hogy embertársa számára olyan állapotot teremtsen, ahol elveszíti a perszonalitását, sőt, ez etikailag tilos! Nyugat-Európában már megvan erre a protokoll, ilyen esetekben összeül egy bizottság, amely átgondolt döntést hoz arról, hogy az ilyen pácienst egyfajta komfortterápiára kell tenni, de nem szabad rendkívül költséges kezelésekkel és gyógyszerekkel elnyújtani állapotának fenntartását, mert az senkinek nem jó. Hazaadni nyilván nem lehet, mert a gépek tartják életben, ugyanakkor az intézmény számára ez hatalmas költség, patthelyzet. A búcsúm a kalocsai kórháztól arról fog szólni, hogy szeretnék szervezni egy tudományos összejövetelt *Méltó halál* címmel, és kérni fogom a szakmám képviselőit a részvételre, szorgalmazva a megoldást. (Persze, a férjem erre megint azt mondaná: *Na, megint itt a 'madame capricieux'* – vagyis az őrült, nagyokat álmodó nő! Mindenre ezt mondta, de végül mindig elfogadta az ötleteimet.)

– Hány évet töltöttél összesen az orvoslásban?

– Hatvanhárom évet. Gyógyítottam Pécsett, Algériában, Baján és Kalocsán. Úgy érzem, mindenütt hagytam valami nyomot magam után. Algériából még sokáig képeslapokat küldtek nekem az apukák. Azért ők, mert az anyukák nem nagyon tudtak franciául, se írni-olvasni, de az ottani vezetés is még sokáig emlékezett rám. Tíz év után még egyszer vissza is mentünk, hogy a fiunk is ismerje meg azt az országot. Nagy kaland volt!

– Visszakanyarodva a történet elejére, hogy a szüleid tereltek az orvosi hivatás felé, mit gondolsz, mennyire lennének most elégedettek veled és az életpályáddal?

– Nem tudom, létezett-e még valaha két ennyire jó és önzetlen ember, mint a szüleim. Nagyon sokáig lehettünk együtt, és mindent meg is tettem, hogy meghiháljam a gondoskodásukat, de ezt igazán nem lehet. Látva eredményeinket, nagyon boldogok voltak. A húgom is az egészségügyben találta meg a hivatását, ő a pécsi klinikán dolgozott röntgenasszisztensként, és nagyon szépen helytállt. Anyánk is egészségügyi ihletésű volt, szülésznőnek készült, csak hát apánk úgy gondolta, büszke iparosként nem engedheti, hogy a felesége így dolgozzon, hogy járja a környéket akár éjszaka is, úgyhogy felhagyott vele. Anyám nagyszerű ember volt, született intelligenciájával a háztartásban szolgálta a családját. Apám pedig nagyon életrevaló, vagány, ugyanakkor huncut ember volt, aki minden helyzetben feltalálta magát. Volt mit örökölnöm tőlük, és szerintem ők is úgy éreznék, hogy semmiképp sem hoztam szégyent rájuk. ■

(Köszönetemet fejezem ki Merk Zsuzsának és Kelemen Áronnak az interjú létrejöttéhez nyújtott segítségükért!)

Családi fotó az 1980-as évekből, (balról jobbra): a doktornő édesanyja, Piroska húga, dr. Tóth Kálmán, ifj. Tóth Kálmán („Öcsi"), dr. Ragadics Erzsébet, ?, id. Tóth Kálmánné, id. Tóth Kálmán, a doktornő édesapja, húgának férje; guggol Tóth Kinga

Kontextus nélkül – Kelemen Áron fotográfiáiról

A szerző megnyitóbeszéde közben (tőle a képen balra a kiállítás szervezője, Marczin István, jobbra Kelemen Áron

N. Kovács Zita

■ A fotográfiáról komolyan gondolkodó *Roland Barthes* szavaival szeretném bevezetni *Kelemen Áron* kiállításának megnyitó gondolatait: *„…bele kellett törődnöm abba, hogy írásomban két hang keveredik: a banalitás hangja (azt mondom, amit mindenki lát és tud) és egy ettől elütő, egyéni hang (amelyben nagy emocionális lendülettel megpróbálom visszaszorítani ezt a banalitást). Mintha egy olyan igének keresném a lényegi sajátosságát, amelynek nincs infinitivusa, csak valamilyen módban és időben ragozott alakja."*

Baja város elmúlt hat évének eseményei, hétköznapi és ünnepi pillanatai ma egy helyen sűrűsödtek össze: Kelemen Áron kiállításában. Áront gyerekkora óta ismerem, első találkozásom képzőművészeti munkáival az 1990-es évek végén, a Vizuális Iskola kiállításaiban és erdélyi alkotótáborában történt. Maroshévíz mellett, a ratosnya-jódi református templom festett mennyezetkazettáinak tervezésében, elkészítésében vettünk közösen részt, ő mint alkotó, én mint kísérőtanár. Az eltelt 25 évben sokszor dolgoztunk együtt, néhány évig a Türr István Múzeum munkatársaiként is. Bevallom, én nagy rajongója vagyok Áron munkáinak, szeretem és tisztelem fényképeit, könyvszerkesztői, tervezőgrafikusi, plakáttervezői, arculattervezői, logótervezői tevékenységét. Muszáj lenne ezekből is bemutatni egy válogatást, de most bele kell törődnünk abba, hogy Áron rendkívül sokrétű munkáiból (amelyek a grafika műfajától a fotón át a tervező grafikáig terjednek) és több tízezer fotója közül első kiállításában ma egyetlen műfajjal találkozhatunk a sajtófotós válogatásában. Ahhoz azonban, hogy kikristályosodjon és ennyire esszenciálissá váljon látásmódja, hogy ennyire tisztán tudja, mit akar mondani, véleményem szerint a mindenen keresztül vezetett az út.

A sajtófotó lassan száz éve önálló műfaj a fotográfiában. A hétköznapok műfaja. Sőt, mára a digitális világ műfaja. Az ezredforduló óta szinte napról napra szűkül a nyomófelület, így a képek egyre kevésbé jelenhetnek meg eredeti, nyomtatott formájukban. Hogy milyen kár, azzal most szembesülhetünk: eltűntek a hangsúlyokat kiemelő, az értelmezést segítő, kreatív, izgalmas képriportok. Mindezt ha nem is pótolja, de felidézi Kelemen Áron kiállítása, amelyben megpróbálja őszintén megjeleníteni, amit számára a fotográfia jelent. Sem ő, sem képei nem titkolják, hogy nemcsak azért készülnek, hogy meggyőzzenek bennünket egy esemény, egy pillanat valóságosságáról, hanem azért is, hogy azt az érzést felidézzék, azt a hatást gyakorolják, amely az exponálás pillanatában megtörtént.

A vizuális kommunikáció igen fontos helyet foglal el az életünkben nap mint nap. A mások vagy magunk által kiemelt képi pillanatrész önmagában is jelentéssel bír. Ahogyan Áron rámutat: a kis kép végső értelme és jelentősége nem mindig függ attól, hogy ismerjük-e a teljes látványt, a hátteret, azokat az információkat, amelyek nincsenek rajta a képen. Áron képei nemcsak azért izgalmasak és szépek számomra, mert a hiányzó is sejtetve van a képen, és ezzel aurájuk van; szerintem nemcsak abban rejlik eredetiségük és szuggesztivitásuk, hogy kompozicionálisan szinte képzőművészeti alkotásokká válnak, hanem attól is, hogy bennük az alkotó ember emlékekben rögzült benyomásait is őrzik. *Hamvas Béla* szerint a szépség nem más, mint valaminek a föllobbanása teljes intenzitásában, mielőtt az a valami végképp megsemmisülne. Ezt az intenzív föllobbanást, ezt a lázas pillanatkeresést, az elmúló másodperc katarzisának megörökítését, az élmény rögzítésének vibráló vágyát érzem a legerősebben hatónak ezekben a képekben.

Tudjuk, mégsem szoktunk arra gondolni, hogy a világ komplex, térben létező valóságát nem lehet egyetlen síkbeli fotó által közvetíteni. Senki sem remélheti, hogy egyetlen kétdimenziós képbe belesűrítheti a háromdimenziós terek-tömegek-mozdulatok-fények bonyolult játékát. A fényképekkel imitálhatjuk a megtörtént pillanatot, de ez csak illúzió, mert a fotó természetéből eredendően síkbeli. Ha megfagyasztjuk az időt, egy síkban képezzük le, így akaratunk ellenére az expozíció pillanatában síkbeli felületté válik. Ezt Áron nagyon jól tudja, és nem is akarja elrejteni. Képein nem próbálja imitálni a tér- vagy az időérzetet, hanem olyan részleteket, mozdulatokat, felületeket és tónusokat ragad ki, amelyeket aztán addig-addig szerkeszt, redukál és kiemel, amíg egy sűrű gondolati, geometriai, szinte már képzőművészeti síkkompozíció, csendélet tárul elénk. Miért lehet mégis a hétköznapi hírek fotósa? Mert végtelenül őszinte. És nyugodtan kijelenthetjük: ebben a műfajban is az igazság és az őszinteség a legfontosabb.

Áron fényképei egyfajta sűrítések. Olyanok, mint a grafikus szabadkézi skiccei, krokijai, amelyek nem konkrét és végleges alkotást ábrázolnak, hanem érzetet, koncepciót, gondolatiságot, elveket. A sokszor mondott tézis, mely szerint „a kevesebb több", nemcsak Áron képeire igaz, hanem a tervezés, mint folyamat elvére is. Ahogyan Umberto Eco írja A rózsa neve széljegyzeteiben: *„A világ megalkotása a fontos, a szavak azután szinte önmaguktól adódnak".*

Aki végez valamiféle alkotómunkát, tudja, hogy milyen érzés, amikor jön az ihlet és bekerülünk a „flow" állapotába; szinte egyfajta meditációvá alakul a cselekvés. (A külvilág milyen furcsán nézhet rá, mégis mit fotóz egy faldarabon, egy közlekedési segédeszközön, egy ércszobron gubbasztó galambon, egy tucatnyi műanyagkacsán?!) Mert Áron egy pillanatban is elsősorban történeteket akar elmesélni, érzéseket akar visszaadni képeivel, amelyeken a tartalom és a cselekmény egyaránt fontos, az üzenetüket direkt módon juttatva el a nézőkhöz.

Sokat gondolkodtam az elmúlt napokban azon, vajon mi Áron fotóiban az, ami az első pillanatban megállító, megrázó? Úgy hiszem, hogy ez a szabadság, a tökéletes kompozíciós képesség és a biztos ízlés. A kreativitás, a biztonság és a precizitás, ahogyan a fotográfus a látvány metszetéből megszülető képfelület egészét uralja – olykor még némely megkérdőjelezhetetlen fotós szabálynak is fittyet hányva. Itt van például a nevezetes sötétkamra-trükk hiánya. Én úgy tudom, a fotográfusok úgy tanulják, hogy az árnyékban maradt nagy, sötét felületeken vagy az üresen tátongó égbolt homogenitásán valamiképpen segíteni kell: utólagos megvilágítások, digitális korrekciók révén finom tónusátmenetek vagy elegáns felhőcskék jelennek meg a foltok helyén.

Áron irigylésre méltó bizonyossággal és konoksággal hagyja időnként feketének a térközöket, homogénnek az égbolt kékjét, ha a képfelület egészének ritmusa ezt megkívánja, és lám, így a kompozíció szigora nem egy hiba kellemetlen érzését kelti bennünk, hanem sejtelmeket ébreszt. Ilyesfajta eszközök használatosak ugyan az autonóm fotográfiában, de semmiképpen nem illő őket az alkalmazott fotó terén igénybe venni, hiszen ellentmondanak a „minden pontosan látszódjon" elvének. De miért ne lehetne a fotó bármely területén is egyéni, kifejező, önálló láttatással dolgozni? – kérdezi Áron csendesen képeivel.

Kelemen Áron fotói a bátor, sajátos látásmód, a hibátlan ízlés és megformálás teoretikus szintézise mellett még egy további aspektus mentén érdekesek: ez pedig az utópia. Mégpedig az absztrakt utópia. Akár úgy is mondhatnánk, az utópia geometriája. A fotográfus munkáit nézve, a munkáin való gondolkodás során nem lehet ugyanis eltekinteni a képei komponálásában, szerkesztettségében rejlő különleges, utópisztikus üzeneteitől. Ebben a válogatásban az összekapcsolt képpárok felfedeztetésével és rendbe foglalásával saját életfelfogásáról is értekezik: hogyan találjunk egyszerre gondolatokkal teli, mégis játékos koncepciót a műfaji és tematikai kaleidoszkópban, a százezerből kiválasztott 650 darab 60 darabra szűkítésén át a GDPR szabályainak betartásáig? Hát, például egy utópisztikus attitűddel: a pillanat időtlenségének megfogalmazásával.

A kiállítás jó példa arra is, hogyan lehet elvarázsolni a nézőt az intim színházi pillanatok, a levegős természetfotók, az elképesztő mozgásformák, a derűs népi és urbánus életképek, a közösségi események, a szigorú térmetszetek bemutatásán túl a fotográfiának azzal a sok apró trükkjével, ahogyan a maradandót szembesíteni lehet az eltűnő pillanattal. Árontól ellesve, anyanyelvi közvetlenséggel olvashatjuk a lapidáris fényképeken felszikrázó vizuális leleményt, élvezhetjük az így teljesebbé-igazabbá bővített hétköznapi kijelentéseket.

Tapintsuk végig a szemünkkel, mondjuk, azt a felvételt, amelyiket Áron az újévi koncertről készített! Az első érzet egy hosszan hangzó akkord: „az elnémult zene", ahogyan a táncos karjait megállítja, kitartja a kéz- és lábmozdulatot. Tovább nézve megkapó maga a pillanat, a megállított idő körbezárt metszése, a kezek koreográfiája. A szemlélődés következő időszaka a képi elemeket veszi sorra, szemcsézettséget, élességet, előtér és háttér viszonyát, képkivágást, átlókat, kontrasztokat, s kérdi mindezek kapcsolatát a kép egészével. De bármennyire merüljünk is bele a fotográfia poétikájába és retorikájába, közben tudjuk, miért fontosak ezek a kezek, a mozdulatok, a tánc és a zene halhatatlansága. A fotográfus akarva-akaratlanul minden pillanatból azt emeli ki, amit a hely, a történet, a kor lényegének lát benne, s ez a sokszoros időszövedék a tárgyak, témák, ideák leheletszálaival szinte minden más fényképet is sűrűn behálóz.

Miben is rejlik számomra Áron fotóinak zsenialitása? Nem abban, hogy olyat tesz le az asztalra, amit előtte még soha senki, ez csak a következménye. Nem is az újítási szándék vezérli (inkább legyél jó, ne csak eredeti), hanem egyszerűen az, ahogyan meglátja a lényeget, a fontosat. Általában az elkészült – és elvárt – sajtófotók objektíven, az adott látványt, tárgyiasságot, eseményt, színteret, a megtörtént valóságot mutatják be dokumentáló szándékkal és azért, hogy a képek nézői az eseményről benyomást szerezhessenek. A legtöbb felvételt jó fényekben, sokszor perspektíva korrekciót alkalmazó műszaki géppel készítik, néhol díszletszerű környezeti elemekkel – felhőkkel, környező fákkal, alakokkal – tarkítva. Amit az így készített kép a valóságról mutat, az azonban az igazságnak csak egy töredéke úgy kommunikálva, mintha az egésze lenne. Egy jó pillanatkép nemcsak egy megtervezett valóságmetszetből, egy-két nézőpontból bemutatható térből, szereplőkből áll. A perspektíva csalóka (nem hiába létezik a kifejezés: perspektivikus torzulás), folyamatosan változik a látott dolgok érzete, aránya, ahogyan közeledünk vagy távolodunk tőlük. Mi alapján lehet kiemelni egy nézőpontot, és azt mondani, hogy márpedig ez történt? A pillanatkép több, mint a rögzített pillanat vagy mint a megállított idő. Szellemi, lelki esszenciája van, ezek uralják materializált valóját, utóbbi csak megtestesülése az előbbinek, ahogyan egy versnek sincs valós értelme, ha véletlenszerű szavakat dobálunk egymás után. Terek, tömegek, anyagok, állatok, emberek nagyszerű játéka a fénnyel, a fényben, amelyeket különböző rendező elvek alapján választ ki, szerkeszt meg a fotográfus, és amelyeket befolyásol a környezet, a funkció, a hely, a kor, a fényképész gondolata és mondanivalója.

Egy kiállítás rendezésekor számos fontos kérdés merül fel, pl. az is: mi a sorsa egy fotográfus életművének? Hogyan őrizzük meg? Hogyan tartható nyilván, hogyan rendszerezhető, hogyan értelmezhető a képek sora, amelyet a képzőművészeknél - jó esetben - egybentart a stílus koherenciája vagy logikája, míg a fotográfusoknál az életművet többnyire szétfeszíti a témák változó sora. A fotós œuvre többnyire már méretei miatt sem kezelhető teljességet ígérő módon: egy-egy témáról hány száz képet készített alkalmanként. Bár Áron most önmagát sajtófotósként aposztrofálta, tévedés lenne kizárólag sajtófotósként jegyezni, és sajtófotóit megőrizni és nyilvántartani, hiszen ismerjük mindannyian archívuma portréfelvételeit, riportképeit, természetképeit, színházi munkáit, szinte absztrakcióig redukált részletfotóit, alkalmazott fotóiról és grafikai munkáiról nem is beszélve, amelyek érzékeltetik, hogy a kiállítási anyag válogatásakor, rendezésekor milyen nehézségekbe ütközött az alkotó és a rendező. És most „csak" egy tárlat rendezése történt. Hogy mi lesz a sorsa egy fotográfus életművének? – ezt a kérdést sajnos gyakran nem tesszük fel, és nem válaszoljuk meg időben. Pedig ez nem pusztán a város története szempontjából fontos, hanem egy különleges, reprezentatív fényképgyűjtemény megőrzése, megismerése és bemutatása szempontjából is. ■

(Az írás Kelemen Áron Kontextus nélkül c. sajtófotó-kiállításának megnyitóján, 2024. március 21-én elhangzott beszéd szerkesztett változata. A kiállítás május 2-áig volt látható az Eötvös József Főiskola Kortárs Galériájában – a szerk.)

Fotó: Nievel Béla

A kiállítás sokak fantáziáját megmozgatta

Szárnyaló dallamok, hömpölygő cselekmény

Abigél – A Bajai Fiatalok Színháza új bemutatója

Mayer János

■ Az *Abigél* c. musical sikerre van ítélve. Nemcsak azért, mert a *Bajai Fiatalok Színházá*nak tavaszi előadásaira minden jegy elkelt, hanem azért is, mert olyan művet állítottak színpadra, amelyhez a közönség jelentős részének az alapanyagot jelentő *Szabó Magda*-regény és különösen a belőle készült tévéfilmsorozat révén kellemes emlékei kapcsolódnak. Főleg, hogy az 1978-ban bemutatott filmváltozatban pályakezdő tehetségek *(Szerencsi Éva, Zsurzs Kati, Bánfalvy Ágnes)* mellett korszakos művészek *(Básti Lajos, Ruttkai Éva, Garas Dezső, Balázsovits Lajos, Nagy Attila)* játszották a kulcsszerepeket, és alakításuk szinte beleégett a retinánkba. Ha a néző ráismer ifjúkora kedvenc karaktereire, a jól ismert történet motívumaira, s mindehhez még kiváló énekes teljesítményeket is kap, akkor a fogadtatás aligha lehet kérdéses. Ez szinte független magától az adaptáció minőségétől és az azt színpadra állító csapat teljesítményétől is. Abban is biztosak lehetünk, hogy ez az előadás (ahogyan egyébként annak idején a darab korábban több budapesti színházban játszott bemutatói is) nemcsak elragadtatott rajongást, hanem némi fanyalgást is ki fog váltani – és bizonyos tekintetben mindkét tábornak igaza lesz.

Az ellentmondás magában a műfajban keresendő, különösen ha jól ismert regényből készül zenés színpadi változat. Ez ugyanis a legjobb szándékkal is egyszerűsítéssel, olykor szegényedéssel jár: meg kell szabadulni helyszínektől, szereplőktől, kevésbé fontosnak ítélt cselekményszálaktól, és egy jelen esetben több hónapot felölelő cselekménysort kellene néhány órába tömöríteni. Emiatt aztán eleve jóval kevesebb esély van a jellemfejlődés(ek) ábrázolására, a finom árnyalatok és karakterek kidolgozására – márpedig Szabó Magda regényében ez mind nagyon fontos. A nézőnek eleve az az érzése, hogy a zenés változat szerzői (*Kocsák Tibor, Miklós Tibor* és *Somogyi Szilárd*) abból indultak ki, hogy a történet lényegét úgyis ismeri mindenki, s ha néhány mozaikdarabka a színpadon nem is kerül a helyére, azt a néző az emlékeiből majd beilleszti oda. Ha viszont valaki nem olvasta a regényt, és a filmet sem látta (a fiatalabb generációban nyilván vannak ilyenek), annak nem biztos, hogy a sztori teljesen összeáll, főleg hogy sok elemét a dalszövegekből kellene kibogozni, ami nem mindig egyszerű feladat.

Abigél, titokzatos szobor és a kétségbeesett Vitay-lány (Gyenis Erika) – Fotó: Kelemen Áron

Néhány, a regényben (és a filmen) fontos elem ebben a verzióban bizony szépen elsikkad: a *Kalmár – Zsuzsanna – Kőnig* „szerelmi háromszögre” egy, a legvégén elhangzó félmondaton kívül semmi sem utal, a csodatévő *Abigél* körüli titokzatosság kevésbé érezhető (a sokáig szkeptikus *Gina* viszont váratlanul kezd mégis hinni az erejében), mert aránylag kevés, sokak által érzékelt „csodát” tesz ahhoz, hogy a kollégista lányok mind higygyenek benne. Másrészt az időbeli korlátok, az in medias res jellegű kezdés és a gyakori helyszínváltások miatt túl gyorsan *hömpölyög a cselekmény,* nincs idő a figurák igazi megismerésére, így viszont a végén tapasztalható átlényegülésük/átértékelődésük közel sem üt akkorát, mint a könyvben vagy a filmváltozatban. És valljuk meg, a szerzők némely figura (különösen *Kuncz Feri, Kalmár* és *Zsuzsanna*) árnyalt megformálására nem is fordítottak elég nagy gondot, így egyes kulcsszereplők jelentéktelen, elnagyolt epizodistává válnak, amin valószínűleg kipróbált művészek sem tudnának segíteni. Egy musicalnek természetesen meghatározó részét adják a dalok és a táncos jelenetek (a műfaj rajongói épp ezt kedvelik benne), ám itt ezeket olyan mennyiségben kapjuk, hogy az a történet megértésének, teljes átélésének rovására megy. Ha valaki kedveli a Kocsák-féle zenei világot és az időnként vicces, szójátékos Miklós-féle dalszövegeket (amelyekben egyrészt a regénytextus némely fordulataira, másrészt néhány „kikacsintós” utalásra is rá lehet ismerni), és – időnként legalábbis – a hangszálakrobatikát és a pazar fénytechnikát várja, akkor ez bőven kárpótolja; ha viszont az elbeszélés árnyalatait, az igazi drámai mélységeket, külső-belső konfliktusokat keresi, akkor lesz hiányérzete. Mindez elsősorban nem a bajai produkció gyengesége, hanem az átiraté, amelyből dolgoztak.

A megvalósítást önmagában nem érheti panasz, hiszen kapunk – még mellékszerepekben is – nagyszerű énekes teljesítményeket, jól koreografált táncokat, nem látványos, de a célt (a református iskola puritanizmusát) jól megformáló színpadképet és díszleteket, illetve néhány árnyalt alakítást is. A zenei betétek kiválóan is szólnak, és dicséretére legyen mondva a szólistáknak, hogy a két-, sőt olykor háromszólamú éneklésbe sem törik bele a bicskájuk. (Az már kérdés, hogy ember legyen a talpán, aki követni tud egyszerre három dalszöveget…) A számos helyszínváltás problémáját persze itt is át kell hidalni – főleg, hogy a bajai színházban nincs forgószínpad –, de ezeket a díszletpakolásos holt időket elég ügyesen sikerül kitölteni; nem is emiatt zavaró a dolog, hanem azért, mert itt minden folyamat (örök harag, kibékülés, csalódás, felismerés, kétségbeesés) borzasztó gyorsan játszódik le, és nincs idő megemészteni a hangulatváltásokat.

Az aligha vitás, hogy zenei értelemben a darab egyik eddigi legnagyobb kihívása elé állította a társulatot, hiszen tele van nyaktörő énektémákkal, kimondottan nehéz duettekkel és tercettekkel. Ezekkel egyes szereplők (főleg *Kósa Zsolt, Gyenis Erika, Kunos Andrea*) nagyszerűen megbirkóznak, mások érezhetően erősen küszködnek vele, mert képességeik és hangi adottságaik határán kell teljesíteniük. Nehezíti a befogadást az is, hogy ebből a műből hiányzik az olyan fülbemászó húzósláger, amely a darabtól függetlenül, önálló dalként is megállja a helyét (mint pl. *A Pál utcai fiúk*ból a *Mi vagyunk a Grund, A zene az kell a Valahol Európában*-ból vagy épp a *Fényév távolság A padlás*ból, hogy csak néhány ismertebbet említsünk). Látható, hogy a kihívást jelentő énektémák elsajátítására nagy gondot fordítottak, hiszen jó néhány szereplőnek kell komoly énekes teljesítményt nyújtania. Viszont talán emiatt a dikciós részekre kevesebb figyelem jutott, és így vannak szereplők, akiknek beszédét nehéz érteni, mások némileg affektálnak (így beszédük nem természetes), ami azért tűnik fel, mert a színpadi

beszéd aránya viszonylag kevés, és a nézőnek kevés megnyilvánulásból kell(ene) fontos információkat kinyernie.

A díszlet, a színpadkép és a jelmezek erősen (talán túlzottan is) idézik az operettszínházi bemutatóét, de mind kétségkívül profi munka, és igen látványos a fénytechnika is. A számos táncos betét is rendkívül élvezetes, igazi hangulatfokozó elemek ezek, bár talán épp emiatt nyílik kevesebb tér a jellemformálásra. Mondjuk, a matulás lányok katonai díszlépést idéző bevonulása talán picit túlzás, főleg hogy a katonákat alakító fiúk mozgásából viszont hiányzik az ennek megfelelő feszesség.

A számos szereplő miatt mozgósítani kellett csaknem mindenkit, aki a társulatban és környékén él és mozog, sokaknak több szerepben is helyt kell állnia. *Gyenis Erika (Vitay Georgina)* igen szerencsés adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy képes ma is eljátszani egy 17 éves lányt, és az is vitán felül áll, hogy hangjával olykor hihetetlen magasságokban képes szárnyalni. Arra már kevesebb teret enged neki az előadás, hogy azt a folyamatot is érzékeltetni tudja, milyen lelki küzdelem és megalkuvások árán válik az elkényeztetett fővárosi úrilány a szigorú vidéki kollégium tagjává, majd pedig rövid időn belül önmagáért, sőt másokért is felelős felnőtté. A színpadon annyira gyorsan peregnek az események, hogy ezt a komoly belső átalakulást, néhány nagy megdöbbenést és felismerést képtelenség hitelesen megjeleníteni. A musicalváltozatban több szerep nincs eléggé kidolgozva: rövid megjelenései alapján *Kalmár tanár úrról (Torda Balázs)* nehéz megérteni, hogy miért szerelmes belé az egész osztály, amikor egyetlen kedves gesztusa sincs feléjük, és bár megjelenése elegáns, de ezt csak az öltönye sugallja, szerepe a könyvhöz és a filmhez képest teljesen súlytalan. Nem elég éles a kontraszt *Kőnig (Ottmár Attila)* félszegsége és majdani felemelkedése között sem, főleg azért, mert a darab nem nagyon mutatja meg, hogy miért viszolyog tőle Gina olyan sokáig – így aztán vele együtt mi sem döbbenünk meg annyira, hogy a titokzatos Abigél (egyben az árkodi ellenálló) mögött valójában ő rejtőzik. Másrészt a rendező immár sokadszor osztja magára egy kissé habókosnak látszó, valójában nagy formátumú figura szerepét. Jó lenne már kilépnie ebből a számára már-már rutinszerűvé vált skatulyából; egyrészt azért, mert ennél sokkal többre is képes, másrészt lehet, hogy más is hitelesen képes lenne eljátszani, bár akkor nem neki jutna a darab egyik kulcsdalának *(Tiszta jellem)* eléneklése. A *Torma Gedeon* igazgatót játszó *Stadler Zoltán* érzésem szerint a szükségesnél

Fotó: Kelemen Áron

A matulás diáklányok a szertárból „választott férjeikkel"

kissé keményebbre vette a figurát, kevésbé érződik ugyanis alakításában, hogy az általa kifelé sugárzott vasszigor és fegyelem mögött némi emberség és a diákokért a nehéz időkben érzett felelősségtudat is lakozik. (A másik szereposztásban *Kerényi Ádám* alakítása ebben a tekintetben némileg árnyaltabb, neki viszont a szöveghűséggel gyűlt meg a baja.) *Szarvas Anna (Zsuzsanna)* és *Lövész Boglárka (Erzsébet testvér)* sokkal meggyőzőbb, bár utóbbinak csak kevés megnyilvánulás jutott. Üdítő színfolt viszont *Pozsonyi Borka Kata (Torma Piroska)* alakítása, aki mind énekhangban, mind természetes színpadi beszédével felveszi a versenyt tapasztaltabb játszótársaival. Ugyan ebben változatban *Horn Mici* alakja sem elég kidolgozott, *Terray Orsolya* könnyed, mégis rendkívül fegyelmezett játékával kihozza belőle, amit csak lehet, és nála a beszéd, az ének és a mozgás is olyan összhangban van, hogy egyetlen percre sem hiányoljuk a másik szereposztás sztárvendégeként játszó *Janza Katát.* (Az végképp nem az ő hibája, hogy a Kőnighez való viszonyát tagadó mondata itt a levegőben lóg, hiszen – a könyvvel ellentétben – ennek addig sem keltette semmi a gyanúját.) A másik vendégművész, *Kósa Zsolt (Vitay tábornok)* szereplése sokkal inkább indokolt, az általa interpretált témákat kevesen tudnák ilyen tisztán kiénekelni, de egyébként is nagy alázattal közelíti meg szerepét, és így viszonylag kevés színpadi jelenlétét is emlékezetessé tudja tenni. (A másik szereposztásban Stadler Zoltán alakítja a tábornokot: becsülettel eljátssza és jó színvonalon elénekli, amit kell, de sem alkatilag, sem átélésben nem tud elég hiteles lenni a hazájáért titokban szervezkedő főtisztként, illetve a lányáért aggódó, súlyos terheket cipelő apaként.) Számos szereplőnek pedig azért van feladva a lecke, mert aránylag kevés megjelenés alatt kellene maradandót alkotnia, így aztán egy-egy apró gesztus vagy félrecsúszott hang is könnyen elronthatja az összképet, de azért nem ez a jellemző.

Végeredményben annyit mondhatunk: aligha lehet vitás, hogy hihetetlen fáradságos munkát fektetett a társulat az *Abigél* megvalósításába, ám a darab eleve meglévő hiányosságait nem pótolhatták, így a regény (és a film) egyes rétegeit nem mutathatták meg. Mint a musicalekben általában, itt is talán túlzottan szájbarágós a fő tanulság (a legnehezebb időkben is embernek kell maradni, a béke és az élet mindennél nagyobb érték) – ezt a néző a történet alapján talán akkor is levonná magának, ha nem mondják (éneklik) el neki vagy tizenötször. Ettől még ez nagyon is becsületes munka, látványos előadás, nem érdemtelenül találja meg a maga lelkes közönségét, amelyet valószínűleg az említett fenntartások cseppet sem fognak befolyásolni. Persze a produkció akkor tenné a legnagyobb szolgálatot a serdülő- és ifjúsági korú közönségnek, ha hatására sokan közülük elolvasnák Szabó Magda mára klasszikussá érett regényét is, és annak alapján maguk vonnák le a konzekvenciát, hogy a musical és előadása valóban méltó volt-e hozzá. ■

(Kocsák Tibor – Miklós Tibor – Somogyi Szilárd: Abigél. Musical két felvonásban Szabó Magda regénye alapján. A Bajai Fiatalok Színházának előadása 2 felvonásban. Baja, Városi Színházterem, 2024. április 20. és 27. Rendezte: Ottmár Attila)

Johanna hat (és fél) képben

Mayer István

■ A középkor egyik ikonikus nőalakját, Jeanne d'Arcot idézi fel a *Rábl Színpad* új előadása, elsősorban *George Bernard Shaw Szent Johanna* című darabjára támaszkodva. Az eseménysor jól ismert: a százéves háború alatt egy egyszerű parasztlány látomásainak hatására férfiruhát és fegyvert ölt, hogy győzelemre vezesse a francia népet. Sikerei dacára az angolok kezére adják, ahol az egyházi törvényszék eretnekség vádjával máglyahalálra ítéli. Sok feldolgozást ért meg mindez, többek között *Voltaire* és *Mark Twain* fantáziáját is megmozgatta – hogy két merőben eltérő szerzőt említsünk.

A színdaraboknál bevett felvonásokra osztás helyett Shaw hat „kép" segítségével rekonstruálja az orléans-i szűz történetét, ezek Johanna küldetésének egy-egy meghatározó epizódját mutatják be. A Shaw-darab különlegessége másban is megnyilvánul. Szerzője teljes értékű tanulmánnyal vezeti fel a szöveget. Magában a darabban a megszokott színházi instrukcióknál sokkal részletesebb helyzetleírásokat olvashat az, aki előadás helyett – illetve szerencsésebb esetben előtte vagy utána – a nyomtatott változatot veszi kézbe. Sajnos ez utóbbi nem is annyira könnyű, mert a magyar könyvpiac – ha hihetünk az Országos Széchényi Könyvtár katalógusának – évtizedek óta adós egy friss, akár korszerűsített kiadással. A tavalyi év, a darab keletkezésének centenáriuma például kiváló alkalom lett volna erre.

A rövid könyvészeti kitérő után térjünk vissza Johannához és társaihoz! Csalóka volt az előző mondat: Johannát pályafutása során nem kíséri senki, nincsenek segítői, mindent maga visz véghez. Természetesen nem légüres térben mozog, hiszen követői vannak, de egyenrangú társa nincs, ő pedig csak *Szent Katalin* és *Szent Margit* vélt vagy valós sugalmazásait követi hűségesen. Johanna nem egy a sokak közül, hanem olyan, aki kilóg a sorból, és ez okozza végzetét.

Shaw drámájának hat képéhez a Rábl Színpad előadásában egy „nulladik" is társult: az ifjú Johanna gyóntatójához járul, ahogy minden nap, vagy akár naponta több alkalommal. Bűnösnek hiszi magát, mert tökéletlennek véli a hitét, valamint azért, mert elbújt, amikor nővérét az angolok meggyalázták, majd megölték. A Johannát alakító *Hodován Jolán*nak számos arcát megismerhettük az előadás alatt. Itt talán a legnyilvánvalóbb a hétköznapi egyszerű lélek megnyilvánulása. Johanna a végletekig buzgó – és ismét a végleteknél vagyunk.

Ahogy fentebb írtam, a végkifejletet mindenki ismeri, de az afelé vezető útnak nincs hiteles leírása, így a szerző fantáziájának semmi nem szabott határt. Merész húzás talán, de a Johanna nem mentes a komikumtól sem. Az első kép, amelyben a hős felszerelést és embereket kér, hogy Orléans falaihoz vezesse a lovagokat és a dauphint, kimondottan mulattató. *Tóth Dániel*nek jó érzéke van a komikus szerepekhez, melyet *Dely Géza* rendező (egyben a darab harmadik szereplője) jó érzékkel használ ki. Persze magát Delyt sem kell félteni, hiszen hogyne mulatnánk a várúron, akiből egy 17 éves parasztlány bolondot csinál?

Őbelőle viszont nem lehet bolondot csinálni: következő képünkön azonnal felismeri az érsekkel szerepet cserélt dauphint. Tóth ismét komédiázik, Dely szerepében viszont megjelenik az egyház szigora, amely képviselőinek kezdettől ellenérzései voltak az állítólagos látomásokra hivatkozó lánnyal szemben, majd idővel halálba küldték őt.

Nem kívánok végighaladni mindegyik képen: aki szerencsés, megtekintette vagy meg fogja tekinteni a darabot, aki kevésbé, elolvashatja a drámát. Nem csinálok titkot belőle, megfogott az előadás, különösen a zárlat. Csak jelzésként utalok arra, ami valamelyest zavarta az élményt. A díszlet ugyan egyszerű volt, és több funkciójában is használták, viszont megoldható lett volna akár annak teljes elhagyása is – engem néha kizökkentett a farostlapok rakosgatása. Szintén marginális jelentőségű, talán nem is mindenki veszi észre, de az egyébként szép kialakítású kardot (az egyetlen igazán fontos kellék a darabban, *Vass János* munkáját dicséri) Johanna sokszor az élénél fogja, ami valódi fegyver esetében fájdalmas ballépés lenne… De nyugodtan vegyék mindezt kötözködésnek, a kritikusi szerep túlgondolásának.

Számomra kicsit nehézkesen indult be a produkció, bár lehet, hogy ez az érzés csupán magas elvárásaimból adódott, ugyanakkor a színészeknek is szüksége lehet olykor egy kis időre, hogy úgymond belemelegedjenek a produkcióba. Mondhatnánk, hogy ez különösen a két férfi szereplőnek okozhatott nehézséget, hiszen ők több alakot is megszemélyesítettek, de igaz ez a főszereplő esetében is: Johanna számos arca tárul elénk. Ő az öntudatos parasztlány, a félelem nélküli hadvezér és a megszeppent gyermek: mindez egyaránt megnyilvánul a játékban.

Fotó: Kelemen Áron

A harcra hívó parasztlány, Johanna (Hodován Jolán)

Nehéz feladatot állítottak tehát önmaguk elé a társulat tagjai, de sikerrel vették az akadályt. Hodován Jolán rendkívüli átéléssel alakította Johannát, sikerrel adta át a lány fanatizmusát, bizonytalanságát, mélységes hitét és kétségeit is. Dely Géza legjobb teljesítménye az arc nélküli Kísértő megszemélyesítése volt. Ez az alak nem szerepel a Shaw-darabban, de kiválóan illeszkedik bele. A karaktert *Luc Besson* – számomra kevésbé emlékezetes – filmjéből kölcsönözték, de akár hatással lehetett rá a *Passió* vagy éppen a *Krisztus utolsó megkísértése* Sátánja is. Tóth Dánielnek fentebb komikusi tehetségét méltattam, faragatlan katonából Johanna elkötelezett követőjévé átlényegülése éppúgy megsüvegelendő.

Ki volt Jeanne d'Arc? Látomásai valódiak voltak, vagy csupán egy szkizofrén elme teremtményei? Szent volt-e? Nem könnyű kérdések, nem is kapunk rá egyértelmű válaszokat a darabból, ahogyan egyéb forrásokból sem. Annyi bizonyos, hogy rendkívül nagy hatást gyakorolt mindenkire, aki csak találkozott vele, és mélyen hitt abban, amit szentjei sugalmaztak neki. Az sem magától értetődő, mi okozta bukását. Hogy ez bukásnak tekinthető-e, az is erősen vitatható. Nyilvánvaló, hogy a kor emberének komoly fenntartásai voltak egy nadrágot viselő, vértes nővel szemben – de ma sem magától értetődő, hogy egy női katona férfi társaihoz hasonló tiszteletet élvezzen.

Amikor hagyják az angolok kezére kerülni, nyilvánvalóvá válik, hogy végleg meg akarnak tőle szabadulni. Johanna mindig közel állt az eretnekséghez, ez pedig a maga korában végzetes következményekkel járt. Mégis sok lehetséges kiutat kínáltak neki, hogy elkerülje a kivégzést. Nem derül ki, hogy az ügyét vizsgáló papot valóban jó szándék vezérelte-e, de Johanna, egyetlen gyenge pillanatot leszámítva eltökélten ragaszkodott saját, a korszellemnek gyökere-

sen ellentmondó meggyőződéséhez. Shaw előszava szerint az adott kor keretei között jogos volt az ítélet, bármennyire is szörnyű ezt kimondani.

Különös, hogy mindössze negyedszázaddal halála után máris rehabilitálták, illetve mártírnak nyilvánították Jeanne-t (bár valójában még nem boldoggá, amint a darabban elhangzik). Nem gyakori, hogy az egyház gépezete felülvizsgálja korábbi döntését, különösen ilyen rövid idő alatt. Igaz, Károly király, a korábbi dauphin gyakorlatilag neki köszönhette trónra lépését, de ahogyan fiatalkorában is elnyomta az egyház, lehetett volna ez később is így. Ám közben véget ért az angolok elleni háború, így számos kérdést újraértékeltek. Ez azonban sajnos nem támaszthatta fel a kivégzettet.

De vajon hogyan viselkednénk valakivel, aki ma szentek hangjaira hivatkozva szólítaná szent háborúra népét, vélt vagy valós ellenséggel szemben? *A Karamazov testvérek* Nagy Inkvizítora egyenesen a visszatért Jézust küldené vérpadra. A mai emberek egyáltalán nem hisznek a csodákban, még a magukat hívőnek tartók túlnyomó többsége sem. Napjainkban, legyen a próféta nő vagy férfi, fiatal vagy idős, minden bizonnyal őrültnek hinnénk, és a pszichiátria zárt osztályára száműznénk, rosszabb esetben terrorveszélyes személyként még börtönbe is kerülne. A legkisebb annak az esélye, hogy elfogadnánk a hitét és gondolatainak jogos voltát, netán követnénk őt buzdító szavára.

A kérdést *(„Mi lenne, ha ma járna köztünk Johanna?")* maga a darab is felteszi. Utolsó jelenetében a közönséget szólítja meg a színjátszó. Együttérzést remélve vonja kérdőre a nézőket, de néma csend a válasz. És ezúttal fájdalmas a színházlátogatók fegyelmezettsége… *(Johanna – kamaradráma G. B. Shaw tragédiája alapján. A Rábl Színpad és Zenei Közösség előadása, Belvárosi Közösségi Ház, 2024. május 2. Rendezte: Dely Géza)* ■

Újra hazai vizeken – a tokány

Szünder Dezső

■ A két legutóbbi Honpolgár-írásom után ebben a hónapban visszatérünk Magyarországra, hiszen olyan ételt mutatok be a Kedves Olvasónak, amelynek hazánkban többszáz éves múltja van.

Amint azt nem is olyan régen, egy közösségi oldalon elhelyezett posztomban is említettem, az erdélyi magyar néplélek egyik legszebb gasztronómiai kifejeződése a tokány, amely nagyon régóta része életünknek és gasztronómiánknak. Ennek ellenére sajnos kevesen ismerik, szeretik, vagy ha igen, akkor sajnos nem is tudják, hogy mit is takar ez az elnevezés. Tegyük hát tisztába egy kicsit ezt a témát, utána pedig – ahogyan az már lenni szokott – következzen egy recept, hogy ne csak az elme, hanem a gyomor is jól érezze magát!

Ha egyszerűen akarnánk fogalmazni, akkor a tokány egyszerű élelmiszerekből álló, ízletes húsétel. Legfőbb összetevői, melyek szinte minden fajtájában megtalálhatók, a gomba, a bors, a füstölt szalonna és a tejföl. Sokan, sok helyen asszociálnak a név, elkészítési mód alapján a pörköltre, azonban mint látni fogjuk, számtalan különbség fedezhető fel a két étel között. A román nyelv az étket *tocană-ként* említi, ennek jelentése lágyra főzött pörköltféle. Az egyik legfontosabb különbség a tokány készítésénél, hogy a húst itt nem kockára – ragura vágva – a készítik elő, hanem tokányra vágják. Ez egészen pontosan azt jelenti, hogy a húst félujjnyi vastagságú, 4-6 cm-es csíkokra vágva készítik elő, lehetőség szerint a hús rostjaira merőlegesen vágva. A következő lényeges különbség az, hogy a húst nem pirítják, hanem mindig kis mennyiségű vizet öntve alá, párolják, és a hozzá használt vöröshagymát sem pirítják meg. Paprika helyett az Európában sokkal elterjedtebb borssal, majoránnával fűszerezték. A jól elkészített tokány leve sűrű, tartalmas, a borstól pedig barna színű lesz. Igény szerint változatosan, sokféle húsból készíthető: használhatunk hozzá sertést, marhát, vadat, de akár baromfihúst is. A vékony csíkokra vágott elkészítési mód vélhetően az egykor a pusztákon vándorló emberek ősi tartósítási módszereiből eredeztethető, amikor a húst a napon szárították, majd az elkészítésekor vízzel, különböző lisztekkel és magokkal főzték meg.

A tokány legfontosabb fűszere a bors, egyes variációiban a paprika is előfordulhat, annak szerepe azonban soha nem lehet domináns, hiszen akkor paprikást készítenénk. A tokány hazánkban számtalan módon készül, a különféle lexikonok 20-nál is több verzióról számolnak be. Jelen írás terjedelme nem teszi lehetővé, hogy minden egyes elkészítési módot bemutassak, akit érdekel, arra biztatom, hogy járjon utána, mert igen érdekes dolgokat lehet találni még ebben a témában. Végezetül jöjjön az általam elkészített tokány receptje!

Eszterházy-tokány

150 g kenyérszalonnát vagy kolozsvári szalonnát vágjunk 0,5 cm-es kockára, és közepes hőfokon kb. 10 perc alatt süssük ki a zsírját. A kisült kockákat vegyük ki, tegyük félre, a visszamaradt zsíron pároljunk fehérre 600 g tokányra vágott sertéskarajt. Adjunk hozzá 1 db apró kockára vágott vöröshagymát és 3-4 gerezd fokhagymát, pároljuk őket puhára. Ha a hagymák megpuhultak, adjunk hozzá 1-1 szál fehérrépát és sárgarépát hasonló darabokra vágva, mint a húst. Pár perc párolás után öntsük fel 1,5 dl fehérborral, ha elpárolgott, akkor adjunk hozzá ugyanennyi vizet, az edényre tegyünk fedőt és 30-40 percet főzzük közepes lángon, közben fűszerezzük sóval és sok őrölt borssal. Ha a hús már puha, akkor keverjünk bele 2 evőkanál mustárt, 2,5 dl tejszínt és egy fél citrom levét. 3-4 percet forraljuk, majd 2 evőkanál vajat keverünk el benne.

A tokány legjobb körete a főtt tészta. Válasszunk kedvünk szerint, a legjobb választást ehhez a fajta ételhez a belül üreges tésztafélék, a szarvacska, a makaróni jelentik, de nagyon jól működik spagettivel is. Halmozzuk a főtt tésztát a tányér közepére, merjünk rá a tokányból bőven, szórjuk meg a szalonnapörccel, petrezselyemmel, és kínáljuk egy pohár száraz olaszrizlinggel.

Jó étvágyat kívánok! ■

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kelemen Áron sajtófotói

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.

Kis herceg főpróba / Baja/ Városi Színházterem/ 2023.